

9

LUCEAFĂRUL

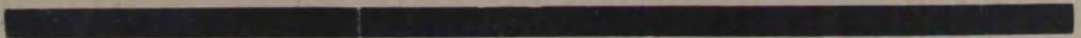

1511/51

Serie nouă

Martie 1942

Anul II.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. STĂNILOAE, OLIMPIU BOITOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Alex. Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Vasile Gionea, Victor Iancu, Șt. Manciulea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Marcel Romanescu, D. D. Roșca, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, Octav Șuluțiu, Horia Teculescu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat se vor trimite pe adresa redacției.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonată și este rugată să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

Redacția și administrația: **Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.**
(Ore de birou: zilnic dela 4—6 d. m.)

Abonamente: In țară, pentru particulari, anual Lei 400.—
pentru autorități și instituții „ 1200.—
In străinătate dublu.
Exemplarul Lei 40.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu. Nr. 237, Martie 1942. Secretar de redacție: Olimpiu Boitoș.

Camaradului prizonier

de

Gherghinescu Vania

*Am încă, sfâșietoare, în minte,
Icoana câmpului pe care ai căzut...
Rana ta s'a închis?... Durerea mea n'a trecut —
Și durerea din suflet nu mînte.*

*Frate, iartă-mă că tac,
În loc să strig, până la cer să s'audă
Vuetul avântului stăpînit cu ciudă,
În așteptarea marelui atac.*

*Sufletul tău are lacăt la gură
Și numai gemăt e vorba lui,
Dar eu înțeleg și când nu spui
Că te lovesc și te înjură.*

*Îți simt durerile în carnea mea
Care nu mai poate să doarmă —
Și-mi încleștez mâna pe armă,
Cu ochii către aceeași stea.*

22 OCT 2009

Fond și formă în filosofie

de

D. D. Roșca

Părerea că n'ar exista gândire filosofică autentică decât acolo unde aceasta se cristallizează în sistem, tînde să se încelășenească tot mai mult în anumite cercuri dela noi. Ea e cu deosebire agreată în lumea literelor românești.

Unii dintre cititorii acestor rînduri își amintesc poate că, acum câțiva ani, am scris o carte ce se prezenta ca încercare de sinteză filosofică. Altfel spus: ca proiect de sistem metafizic. De atunci, experiența noastră îmbogățindu-se și reflexia descoperind zări și luminișuri abia întrevăzute sau numai bănuite odinioară, „schița de sistem” s'a „umplut” considerabil. S'ar putea deci ca, într'o bună zi, ea să fie înlocuită cu un sistem metafizic elaborat în toate articulațiile îngăduite de punctele de mîncare formulate în proiectul de-acum câțiva ani. Comițînd astfel de fapte (proiect de sistem) și formulînd pentru viitor amenințări ca aceasta din urmă (sistem elaborat), nu credem că vom putea fi prea ușor bănuși că pledăm *pro domo* scriind:

Cel ce susține că filosofia e cu necesitate sistem, face regretabilă confuzie între fond și formă. Judecata lor păcătuiește prin caracterul ei prea strîmt. Ea identifică concepte cari, prin natura lor, nu sunt identice. Noțiunea „sistem” e mai strîmtă decât concepțiul „filosofie”. Când nu e făcută intenționat, confuzia aceasta e semn de superficialitate; care duce la nedreptate.

Scrișul unui gânditor care face cu precădere sau face numai analiză și critică, poate fi operă de filosof autentic. El poate fi încărcat până la saturație de idei cu adevărat filosofice (vom examina îndată în ce constă natura acestor idei); el se poate desprinde dintr'o concepție generală despre lume și viață, și poate conduce la o astfel de concepție. Invers: o gândire exteriorizată în formă de sistem e adesea foarte săracă în idei cu adevărat filosofice.

Dacă cel ce face confuzia despre care e vorba ar fi consecvenți, ducînd judecata lor până la capăt, ar trebui să aibă negh'oaba îndrăzneală să scoată din panteonul filosofilor autentici pe însuși prințul filosofilor, pe adîncul și grațiosul dar nesistematicul Plato. Impreună cu el ar trebui să plece și Montaigne, și Pascal, și La Rochefoucauld. Neputincios și amărit, pentru că n'a construit sistem, ar trebui să se simtă și marele Hume, Frederic Nietzsche, generos semănător de idei generale, ar face și el figură de intrus printre filosofi. Iar între gânditorii români de seamă, cel mai autentic filosof ne-ar apărea autorul „Teoriei Ondulației Universale”, care, totuși, e cel mai puțin original între gânditorii români de seamă...

Este însă adevăr prea cunoscut că, deși Montaigne și Pascal n'au alineat lanțuri de formule abstracte și n'au construit sisteme — poate de teama de a nu diminua adevărul închizîndu-l în formule — sunt totuși considerați filosofi autentici și mari, de către toate inteligențele fără prejudecăți și clarvăzătoare. De ce? Pentru că, deși neelaborate în sistem, scrierile lor închid în ele idei cari — picuri de rouă reflectînd bolta cerului — oglîndesc vederi de ansamblu asupra lumii și asupra valorii existenței omenești. Aceste idei sunt „legate” între ele într'un tot prin legături cari nu se văd imediat, dar cari pot fi descoperite cu ușurință relativă. Se știe în sfîrșit că cel amintit acum în urmă sunt printre cei șase sau șapte autori cari, după credința nișei exagerată dar pentru ceea ce discutăm aici plină de semnificație a Germanului Frederic Nietzsche, au scris cărți

ce „cuprind mai multe idei veritabile decât cărțile tuturor celorlalți filosofi luate împreună: „idei de felul acelor cărți născute de idei“.

Care e deci, printre alte note mai mult sau mai puțin hotărâtoare, însușirea esențială pe care trebuie s'o aibă un autor pentru a putea fi considerat pe bună dreptate filosof autentic? Aceasta e o *atitudine* sufletească din care se pot desprinde, intermitent sau sistematic (cu importanță formală), viziuni de ansamblu asupra existenței. E o orientare fundamentală a spiritului care se exteriorizează în efort stăpânit și înfrânat (vom vedea de ce și cum), sau în joc liber, spre vederi de ansamblu, spre concepții generale despre lume. În cazul întâi, gânditorul e filosof fără sistem, în cazul din urmă, avem sistem mai mult sau mai puțin elaborat logic. Zicem „logic“, căci nu există altă posibilitate de elaborare sistematică: La această formă de elaborare recurgem, *trebuie să recurgem*, chiar și acela care caută să demonstreze că... logica e absurdă...

Prin urmare, o gândire filosofică autentică, originală, poate să se cristallizeze în sistem, dar poate să se realizeze și fără acesta. Orientarea specifică a spiritului său, și nu forma în care aceasta se exteriorizează, face ca un autor să fie considerat cu dreptate filosof.

Se prea poate ca răspândirea confuziei aici discutate să fi fost favorizată și de o anumită tradiție romantică, prin unele tendințe caracteristice ale ei azi în plină renaștere. Cu deosebire în gândirea filosofică a Germaniei contemporane.

Se știe că, în afară de atât de meritat celebrele mari sisteme postkantiene, apăruseră în acea vreme în țara lui Goethe multe alte zeci de „sisteme“. Date azi cu totul uitării, fiecare din acestea se proclama original cum nu s'a mai văzut altul, și fiecare redescoperia la rândul lui „America“. Această proliferație de „sisteme“ care de care mai „inedit“, precum și faptul că sistemele acestea au fost în bună parte derivate pe plan filosofic a nevoilor estetice ale sufletului romantic („sistem“ înseamnă totalitate „frumos“ organizată) explică înclinația romanticilor de a considera noțiunea de „sistem“ drept determinantă necesară a conceptului de „filosofie“, sau chiar identică cu aceasta.

Dar a face dintr-o particularitate a spiritului romantic german normă universală de care trebuie să asculte, sub sancțiunea excluderii, toate inteligențele descoperitoare și iubitoare de vederi de ansamblu, ni se pare cu totul nejustificat și presumțios foarte. Căci e împede ca lumina soarelui că nu toate spiritele filosofice au constituție sufletească ca aceea a celor mai mulți dintre romantici.

Chestiunea mai are însă și altă latură, neașteptat mai importantă. Ea trebuie discutată în toată amploarea ei plină de sens. Și anume: este inteligent și echitabil să presupunem că la unele spirite cu formă sufletească asemănătoare celei numită de noi aici „romantică“ pot interveni în procesele de gândire comandamente interioare care opresc inteligența să cedeze înclinației (innăscută) spre „sistem“.

Un gânditor autentic poate, în această ipoteză, fi înzestrat nu numai cu putere de pătrundere mare și cu inteligență cuprinzătoare, ci și cu sensibilitate și imaginație egal de mari. Și cu toate acestea, un astfel de gânditor poate arăta neîncredere în ipotezele totalizatoare, poate chiar să fugă de ele. Este clar că'n acest caz repulsunea vine din nevoia de control sever pe care-l simte împotriva inteligenței. Altfel spus, renunțarea la construcție, fuga de „sistem“ nu e cu necesitate semn de neputință, și nici lășitate. Dimpotrivă, în anumite cazuri ea poate fi dovadă de forță. Căci vine din mari exigențe ale inteligenței, din virtută stăpânire de sine, din scrupul intelectual. Care e plus, nu deficit de putere. Dacă am judeca, în astfel de împrejurări, alfel, n'am cădea oare în sofistica hoțului care consideră cinstea drept lipsă de curaj, adică tot o formă de neputință?

Inversând poziția, putem spune, în consecință, că există cazuri când tocmai gustul și înclinația spre „sistem“ sunt semne de slăbiciune: tendința spre „sistem“ și nevoia de „încheiere“ pot indica grabă și lipsă de control al inteligenței. A fost un timp în Europa când orice înclinație sau efort spre „sistem“ erau considerate, principiar, ca suspecte, sau chiar ca deficiente. Susținută de atâtea capete de planul întâi, această opinie a fost, fără îndoială, exagerare, venind din generalizare neatentă și pripită. În multe privințe însă, ea a fost reacțiune binevenită contra orgiei de sisteme a romanticilor.

Constatăm deci că'n anumite cazuri renunțarea la sistem poate fi dictată de bărbătească putere de resemnare. O anumită etică intelectuală trăită cu intensitate poate determina ceva ce,

privit superficial, pare negativ: poate determina lipsă de sistem. Invers: absența acestei etici poate încuraja cristalizarea și elaborarea sistemului.

II

Citind proza hrântoasă a unora dintre marii moraliști francezi, am făcut adesea, pentru uzul nostru propriu, reflexii ca cele de mai sus. Ele ni s'au reinnoțit însă în minte deunăzi, recitând pagini scrise de D-nii C. Rădulescu-Motru și I. Petrovici.

Se știe că, deși la Nestorul filosofiei românești putem găsi mai mult efort constructiv decât la autorul „Teoriei Noșturilor”, nu se poate totuși susține că Rădulescu-Motru a elaborat un sistem filosofic în sensul plin al cuvântului. Ne-am pus atunci cu toată acuitatea întrebarea: pot fi considerați cei doi gânditori români pe bună dreptate filosofi autentici, cu toate că nici unul nu e autor de „sistem”? Răspunsul e cuprins în bună parte în reflexiile ce preced, căci ele ni s'au reinnoțit în minte tocmai provocate fiind de această întrebare. Dar el poate fi totregit și precizat și prin considerațiile ce urmează, considerații care se îmbulzesc de data aceasta și'n condei, nu numai în minte.

Ele se vor scria oarecum spontan în ordinea care le este naturală, dacă le vom lăsa să se grupeze în jurul acestei de a doua întrebări: Cum se explică faptul că, deși opera celor doi remarcabili gânditori români e presărată de vederi de ansamblu personale, niciunul dintre ei nu și-a aranjat în sistem bine rotunjit rezultatele cercetărilor și reflexiilor sale?

Cel mai simplu răspuns ar fi acesta: n'au avut suficiente sau au avut chiar foarte puține virtuți constructive. Acest răspuns aduce aminte de doctorii lui Molière, și e și nedrept, afirmând existența unei deficiențe pe care n'o demonstrează. De altfel, o demonstrație perfect lămuritoare ar fi și foarte greu de făcut.

Un răspuns mai mulțumitor s'ar putea da arătându-se în constituția sufletească a gânditorilor Petrovici și Rădulescu-Motru prezența activă a unei norme de conduită a inteligenței. Normă ce joacă rol de frână și „memento” în toate demersurile minții lor. S'ar vedea în acest caz că, cu toată înclinația sa spre construcție, înclinație mai pronunțată decât la Ion Petrovici, autorul „Personalismului Energetic” a ascultat, fără abatere, de comandamentele aceleiași etici intelectuale cărora i s'a supus, câteodată cu resemnare, mai des însă cu încântare, contimporanul său mai tânăr.

Capitolul întâi al acestei etici vorbește despre *conștiința răspunderii* pe care trebuie s'o aibă în gradul cel mai înalt orice gânditor autentic.

Capitolul II, și cel din urmă, explică importanța *probității intelectuale* impecabile, de porunci severe ale cărora nu trebuie să uite, nicio clipă, un gânditor de rasă.

Forma mintală a autorilor noștri e definită perfect, în tot ce-au gândit, de aceste două note dominante. Această formă mintală și-a imprimat pecetea ei pe „Kants Theorie der Naturkausalität” ca și pe „Teoria Noșturilor”, în „Personalismul Energetic” ca și'n „Idea de Neant”.

Din opera filosofică a lui Rădulescu-Motru, ca și din aceea a lui Petrovici se poate degaja limpede convingerea, împărtășită fără rezervă de amândoi, că e dovadă sigură de forță intelectuală și e semn de gândire autentică să știi să preferi, afirmațiilor sprijinite pe niște ipoteze aventuroase, adevărurile mai „mici” dar mai „solide”, ce pot fi câștigate, cu mai mare cheltuială de energie intelectuală, pe căi care pot fi controlate sever de toate inteligențele reale, adică inteligențe în măsură să gândească cu adevărat.

A imagina este a gândi fără limpezime, înclină a crede filosofii noștri, deși niciunul dintre ei nu ignorează rolul pozitiv pe care-l poate avea imaginația în orice operă de creație. Fie aceasta clar și creație matematică.

A gândi sprijinit pe ipoteze totalizatoare nu e totuna cu a fi mai aproape de miezul lucrurilor. Iată o altă convingere, neformulată explicit, dar pe care cititorul atent o poate desluși de printre rândurile semnate de I. Petrovici sau de Rădulescu-Motru.

Atât autorul „Teoriei Noșturilor” cât și cel ce a scris „Personalismul Energetic” cred că, deși rezultatele relativ mai mărunte dar sigure obținute printr'o metodă controlabilă apar ca niște modeste cenușereșe pe lângă afirmațiile pretențioase și ademenitoare ale unor spirite „constructive” în divorț cu logica și cu știința, ele sunt totuși acelea care largesc încet dar real zărilor cunoașterii omenești. Iată de ce, în concepția acestor oneste inteligențe, metoda de cercetare la care trebuie

să recurgă filosoful nu poate fi nici cea constructivă, care procedează *a priori* prin combinație de concepte și prin ipoteze uneori ingenioase dar imposibil de verificat, și nici cea pur intuitivă, care pretinde că înalțează prin salturi brusce. Metoda de cercetare a filosofului trebuie să fie cea mai sigură dintre toate metodele descoperite de mintea omului, cea care a fost cel mai greu de descoperit: cea științifică. Această pornește de la fapte particulare și se ridică, prin analiză logică, la fapte generale, sau idei generale.

Înțelegem, în consecință, de ce o formă de spirit ca aceea care e proprie minții celor doi gânditori români duce cu necesitate la adoptarea sau elaborarea unei concepții raționaliste despre lume. O concepție raționalistă suplă de altfel, cum o impunea calitatea pe care am numit-o dominantă în constituția sufletească a lui Rădulescu-Motru și a lui Ion Petrovici, calitate ce se cheamă: probitate intelectuală.

Această calitate innăscută, dar și cultivată cu atentă grijă, îi avertizează să nu considere puterea de persuasiune subiectivă pe care o exercită asupra sufletului nostru unele idei generale drept semn de certitudine. Adevărul nu poate fi descoperit decât de sufletele robuste, așa zice. Adecă de acelea cari, printr-o severă supraveghere de sine, au reușit, în măsura în care lucrul e omeneste posibil, să-și libereze inteligența de sugestiile ademenitoare, uneori încântătoare, ale temperamentului.

Descoperim aici puterea de stăpânire de sine despre care am vorbit în partea I a eseului nostru. Această putere de resemnare e dovadă de curaj. Luciditatea, departe de a fi meteahnă, cum susțin unii, e cea mai prețioasă și cea mai greu de păstrat virtute a inteligenței. A ști și a putea să respingi orice consolare ce-ar veni dintr-o idee generală dar necontrolabilă înseamnă, după a noastră credință, a fi tare. Tare cum, câteodată, știu să fie numai înțelepții, adecă adevărații filosofi.

La lumina acestor din urmă reflexii, filosofia ne apare, în ce privește conținutul ei, ca cea mai lipsită de prezumții dintre toate formele de cunoaștere. Ea îndeplinește însă o binecuvântată funcțiune liberatoare.

Astfel atât Rădulescu-Motru cât și Ion Petrovici au tinut, în materie de idei, toată viața, nu către ceea ce „interesează” și „măgulește”, ci către ceea ce au crezut că e adevăr adevărat, adecă adevăr controlabil. Zăbovînd pe paginile scrise de dânsii, constați cu sufletească mulțumire că autorii noștri nu uită niciodată o clipă că scriu și pentru alții. Că scriu cu deosebire pentru cei ce se găsesc în vîrsta cea mai „metafizică” a vieții, pentru tineri.

De sigur, orice scris implică răspundere. Dar cel filosofic parcă e împreunat cu răspundere mai mare decât celelalte...

E în consecință mai echitabil, căci poate e mai aproape de adevăr, să crezi că Rădulescu-Motru și Ion Petrovici n'au elaborat sisteme, nu pentru că le-ar fi lipsit din naștere „avântul constructiv”, ci mai probabil pentru că comandamentele etice intelectuale aici analizate au îndeplinit funcțiune de frână și control în elaborările întreprinse de inteligența lor cuprînzătoare.

Să amintim în sfîrșit ca fapt explicativ de ordin secund, că autorul „Elementelor de metafizică” și cel al „Cercetărilor filosofice” s'au format în epoca descrisă, la sfîrșitul părții I a acestui eseu, ca o epocă ce a arătat ostilitate față de înclinațiile constructoare de sisteme.

Timpu nostru, al celor cari am venit după Rădulescu-Motru și Ion Petrovici, nu se mai arată din principiu potrivnic față de astfel de înclinații, născute odată cu sufletul omenesc. Atmosfera filosofică e azi alta decât aceea în care s'au format cei doi gânditori discutați aici. Azi gustul pentru sistem nu mai e considerat drept lipsă de... gust.

Dar, privite lucrurile mai atent, înseamnă oare aceasta că spiritul omenesc crede, cum ordea odinioară, fără umbră de îndoială, că puterile lui de cunoaștere sunt nemărginite și pot cuprinde absolutul? Căci numai în această credință își pot găsi justificare deplină tendințele constructive cari se manifestă destul de sensibil în timpul din urmă. Altfel, construcția de sisteme devine joc, care poate fi foarte interesant, dar e, totuși, numai joc.

Nol înclinăm să răspundem negativ la întrebarea acum formulată. Căci nu credem că noi, aceștia mai tineri, suntem mai credincioși în ale filosofiei decât au fost înaintașii despre care am scris aici. Ei n'au făcut sisteme, au fugit chiar de sisteme, pentru că erau convingși că în mormanul cunoștințelor noastre se poate alege împede ceea ce e sigur și solid de ceea ce e slab și nesigur.

Păstrând numai porțiunea cea bună, incomparabil mai redusă decât porțiunea cea slabă a cunoștințelor, „sistemul” nu putea fi închelat, căci nu era cu ce. Făcând apel și la porțiunea cea slabă, „sistemul” nu merita să fie închelat, căci se arăta *a priori* caduc...

Noi, cei ce-am venit după Petrovici și Motru, ridicăm iarăși sisteme, ca Romanticii. Dar curajul nostru nu vine oare în anumite cazuri din descurajare? Construim unul dintre noi, poate, nu pentru că am fi mai dogmatici decât înaltași, ci, dimpotrivă, pentru că suntem și mai critici decât ei...

În ochii noștri, linia de demarcație ce despărțea sectorul cunoștințelor „solide” de cel al cunoștințelor „nesolide” a dispărut sau tinde să dispară, și tot orizontul e năpădit de acestea din urmă. Construim, cu mai mare lipsă de frână, sisteme, pentru că toate cunoștințele noastre, transformându-se în cunoștințe problematice, au devenit omogene. Or, construcția cu material omogen e neasemănat mai ușoară. Se îmble oarecum dela sine: Fiindcă totul e problematic, ce oprește de etică intelectuală ne-ar mai putea reține să nu construim, fără prea mare zăbavă, sisteme despre care știm dinainte că *nu pot* fi mai solide decât materialele nesolide folosite la ridicarea lor? Încă odată deci: în aceste condiții construcția devine joc, care poate fi interesant, dar care e, totuși, numai joc...

Indreptându-ne acum din nou atenția asupra chestiunii care ne interesează în primul rând, și ținând prezente în minte rezultatele analizelor noastre, să reținem constatarea esențială că nu forma în care s'a cristalizat gândirea filosofilor Petrovici și Rădulescu-Motru, ci conținutul acestora constituie ceea ce face ca ea să fie operă de filosofie în adevăratul înțeles al cuvântului. Dela cea mai veche scriere a lor până la cea mai nouă, cititorul atent poate descoperi, și la unul și la celălalt, un punct de vedere unic, personal, din care au fost privite și judecate lucrurile, oameni și idei.

Ar mai fi de discutat, în sfârșit, problema originalității acestei opere, problemă capitală. În cursul unei astfel de discuții vom reuși să arătăm, credem, de ce gândirea filosofilor noștri pare mai puțin originală decât e în realitate. Dar aceasta e o chestiune care depășește cadrele indicate de titlul acestui eseu, și pe care o vom pune cu altă ocazie.

Poeme

de

Iosif Moruțan

Psalm

Dacă azi mai concănesc tristețile 'n mine
Și dacă 'n sete cu buze pline de rugă te caut pe Tine —
Doamne, de ce sorb încă din potirul deșertăciunii
Și fug copil cu păr vâlvoi spre cerul mare al minunii?
De ce trec vămuit în hăuri negre de tristețe,
Cu trecătorii fără lege, în drumul meu de finerețe?

Doamne, m'am căutat zadarnic în negre care de blesteme,
În versul meu serafic, în tristele-mi poeme.
Nu m'am regăsit din leaf, în lutul meu un vreasc minune
Și n'am știut să cânt din psalmi, să-ți spun o rugăciune.

Unde să mă caut, să mă regăsesc în glasuri bune de binețe,
Azi să fug din mine, cu anii mei de tinerețe?
Unde să-mi proptesc în cârji de vremi tristețile,
S'aștept cu ochii 'n zare, albe, diminețile?

Pentru tine scriu, Maria

Poarta copilăriei singură se sbate 'n țâfâni,
Urâtul de seară mă plânge 'n merii frățâni
Mă plânge ograda împânzită de nalbă,
Mă plâng cărările 'n brățara lor albă.
Mă plânge vântul cu lacrima ceșii
Și clopoșei brumei din albul dimineții.
Plâng și plopii de mila mea,
Dar vai, eu nu aș vrea
Să plângă!...

Tu, mamă, încă știi să plângi,
Să spui sub cer rugăciuni,
Să crezi în mine ca 'n marile minuni.

Dar lasă,
Că 'n ogradă la noi acasă
Nu mă voiu întoarce.
Tu fă ce știi, plânge, ori din firul vremii toarce,
Eu rămân gemenul nenorocului, în colțurile lumii cu Maria,
Să caut în psalmii durerii tăria.

Maria!
Tu singură în tămia vecerniei m'ai învățat să plâng,
Să-mi strâng în pumni tot nenorocul...
Dar oricum, Maria, numai cu tine, din mine mor negrele ceți,
Cu tine de mână voiu porni în albe dimineți.
Vom trece din neliniște în zări,
Cu mărgele de lacrimi pietrui-vom cărări.
Ne-om logodi cu brizele ceții, cu vântul,
Cu inele de aur pe mână, cuminecați vom săruta pământul.

Poemul tristeții

Cu diminețile m'am adăpat sub cumpăna zărilor mele,
În săni cu ele-am plâns pe ulucul vremii
Și-am ingenuchiat brumele ochilor sub oiști de stele.

Atunci când în sete lăsat-am genunchiul gândului pe criptele
[anilor mei,

Ninsorile iernii mi-au coborât rodii peste buze,
Iar ochiul în fugă după căruțele toamnei trase de zei,
N'a mai știut să plângă din gene,
Învolburat în hainele vântului purtate de lene.

Când mă jucam de-ascunsele cu toamna, cu tristețile, cu zările,
În săniile anilor pe huțuț de vreme,
Cu tine, Maria, cu sânge din vine stropit-am cărările.

Azi în urcușuri pe cărările zărilor mele
Destinul m'alungă de tine,
Mă chiamă nesfârșitul tăcerii 'ncinse cu zele,
M'așteaptă aurora poemelor de dincolo de timp,
Tăria infinitului, clădită 'n zodii de-anotimp

Maria! Tu mai știi să plângi,
În căni de aur să-mi strângi
Norocul pierdut pe dâlme 'n cărările mele.

Cândva, târziu, tu singură aș vrea s'aduni sub cumpăna zărilor în
[ulucuri de vreme,
O lacrimă uitată 'n țâțânile porții, scăpată din gene.

R. LADEA

IOVAN IORGOVAN

R. LADEA

MAMA

Mamă

Cu mărtișoare albe, cu sânziene m'ai acoperit în leagăn,
Zâmbet și plâns mi-ai prins pe buze, să-ți seamăn.
Lângă tine-am sărutat pragul casei, pământul
Și-am trecut ca 'n poveste, mic năter spre porțile minunii,
Vreasc rupt din rodul neîmplinirii 'n stihul rugăciunii.

Mamă! Când răs și boabe de lacrimi mi-ai prins pe buze, să-ți seamăn,
Cu colțul năfrămii mi-ai mângăiat obrajii în leagăn.
Atunci când mă jucam cu mioare albe și negre de vis,
Ori colindam cu serile 'n prundul din casă,
Tu nu știai că-s logodit, că 'n mine-i tristețea mireasă.

De ascunsul în țărână, în rariști, pe câmpuri, în albe poiene de vis,
Mă regăsesc mic, mic în drumul spre marele abis.
Proptit cu fruntea 'n vadul albelor zări,
Gândul mă trece vâslaş prin vămi de vreme,
În copilărie, în cântec, huțuț peste negrele blesteme.

Mamă! M'am logodit când nu știai cu sora mea tristețe,
Și-așa am pornit prin ani, pe dram, toiaș cu tinerețe.
Azi singur cu merinde-ascunsă 'n tristețile mele,
Mă vămuiesc durerile că nu-și mai seamăn
Și plâng cu sânzienele ce le purtam în leagăn.

Femeia din întuneric

de

Victor Papilian

Lui D. D. Roșca

— Ful de valet!

— Ful de dame.

Colonelul svârli cărțile pe masă. Să fie a dracului de treabă, a doua întâlnire nenoroasă în după-amiaza asta!

— Fie, mă Sile, da ai un noroc...

Și văzând cum avocatul strângea maldărul de hârtii mototolite, și de plese noul-nouțe, albe, curate și strălucitoare, care parcă lui i s'ar fi cuvenit, continuă ironic:

— Voi advocații, găsiți mijlocul să trucați chiar și norocul.

— Colonelului nu-i făcea gura. Asta, la el, era patimă, fie că era în ghină, fie că era în carte.

— Domnul avocat Posticescu n'are să albă noroc în dragoste, glumi o doamnă tânără, cu chipul viu și isteț, pielea albă și părul roșu, dracul gol, care părăsise salonul plin, să dea o raltă pe la masa de joc.

— Asta-i o prejudecată, draga mea, se grăbi să ia apărarea jucătorilor domnul inginer Motaș.

— Iată, eu nu mă pot plânge de această opoziție. Am avut noroc la cărți... și, bârfind norocul meu în dragoste, aș mânla soarta...

Și într'adevăr, mâinile lui mici, fine și albe, cu degete subțiri, alungite și nervoase, cât și repeziciunea și eleganța cu care împărțea partenerilor cărțile, dovedeau numai două indeletniciri: cărțile și femele.

— Passe...

— Passe...

Advocatul Posticescu răspunse, fără să ridice cărțile de jos:

— Passe...

Ajunsese să se jeneze de norocul său. Asta i se întâmpla pentru întâia oară în viață. Atâta noroc! De altfel nu era un jucător pasionat. Se nimerise, din întâmplare, la clientul său, colonelul Mircea Procoplu, să-l explice de ce întârziase cu prezentarea la regiment. Fusese la țară și între timp izbucnise, în Capitală, rebeliunea. Consecința imediată: suspendarea trenurilor, dispariția mașinilor, blocarea șoselelor, deci o imposibilitate fizică. Pentru nimic în lume n'ar fi vrut să se creadă că profită de anumite legături stabilite de interesele profesionale. Cu atât mai mult cu cât colonelul știa, în chip elegant și discret, să impace calitatea sa de șef de cea de client. Dar la colonel găsisse petrecere întinsă: ziua de naștere a doamnei. Rebeliunea se terminase, lumea își reluase ocupațiunile, întâlnirile, petrecerile.

— Ce faci, Sile?

Advocatul tresări. Se lăsase dus de gânduri.

— Passe...

Și din nou nu ridică cartea de pe masă.

— Și care e secretul dumitale, domnule Motaș?... întrebă cochet doamna, care acum privea cu ochi șagălnici la avocatul în „venă”. Cum impact norocul cu iubirea?

— Nu-l un secret, făcu el, filând cărțile.

Și imediat:

— Deschid eu.

— Deschiderea-l la perechi.

— Mă învești meseria, procurorul?

Procurorul era un las înalt, uscat și pedant. Parcă era mereu în serviciul funcțiilor; supraveghea jocul, intervenea autoritar la deschidere, iar ochii lui șagălnici și fatucăși, aveau impresia că-s ai unui detectiv și că spionează cărțile vecinilor.

— Sunt sigur că tot domnul Posticescu ia potul, surâse galeș doamna.

— Dragă, să învești mai întâi codul chibziților și pe urmă să chibziți, o apostrofă sec procurorul.

— Ești un nesuferit, Petrache...

Și, ușor bosumflată:

— Nicl că se putea mai bine decât să te cheme Petrache și să fi procuror.

Glasul ei răspundea ochilor, părului și tenului, glas sonor și argintat.

Ostentativ, femela trecuse în spatele Inginerului Motaș. Avocatul îi tremura mâna filând, deși voia să se stăpânească. Valet, damă... Nimic mai urât la cărți, decât să arăți lăcomie la câștig. Zece, damă... Este, de bunăseamă, o mare voluptate să simți mototolirea bancnotelor sau rezistența metalică a monetelor. Dar acest sentiment cere să fie doșit sub masca unei perfecte Indiferențe. Încă o damă... Brelan de dame! Sigur că va câștiga. Să se stăpânească deci. Gesturile să-l fie lente, nobile și oarecum oboșite.

— Perechi de ași.

— Brelan de zece.

— Brelan de dame.

— Damele să-ți mănânce capul... se înfurle acum de-a binelea colonelul. A patra totălnire...

Văzând femela din fața lui, care, aplecată puțin peste umărul Inginerului, îi surâdea ironic, avocatul simți în suflet un sentiment de izbândă. Omul căuta prilej din orice manifestare, să se fălească.

— Tu, Aglata, făcu colonelul, îmi porți ghină.

Posticescu continuă să-și exalte sentimentul de bravură.

— Poftiți lângă mine, doamnă. Eu nu mă tem de prezența dumneavoastră.

— O să fie geloasă dama de treflă... glumi acru procurorul, împărțind cărțile.

Procurorul continuă să privească din când în când la femela din față. Nicl nu-l păsa de apostrofe, ca și cum nu ei se adresau. Bosumflarea de adineaori era simplă cochetărie. De altfel, tot chipul ei dovedea nepăsare și ingenuitate. Ochii verzi, nasul cărn și gura răsătoare.

— Acum mi-a venit mie dama de treflă, făcu colonelul.

— Nu știu dacă pentru tine sau pentru altcineva o fi venit, îi tăie avântul Inginerul. Dama de treflă e femela din întuneric...

Posticescu ridică privirea către femela din fața lui. Avea o rochie azurie, ușoară, scurtă și decoltată, șirag de mărgele albastre la gât, cercei tot albaștri, încât fără să vrea răspunse în gând Inginerului:

— Aglata, cine o fi ea, e femela din lumină...

În jurul lui, ronda cărților mergea în grabă. Acum se oprise la Inginer. Mâna lui părea un cloacan electric, așa de repede și ritmic cădea, și la fiecare lovitură cărțile pachetului de sus se imprăștiau în cele ale pachetului de jos. Avea ceva de prestidigitator în mâinile lui și de drăcesc în ochii mi-l de mlop, veșnic la pândă după sticlele ochelarilor. Posticescu se hotărise să dovedească eleganță de comportare. Asta mai mult pentru femela din față-l, pentru femela din lumină. Aceeași vorbă: „passe”, trecu din gură în gură și când îi veni rândul rosti indiferent „passe”. Din nou nu ridicase cărțile de pe masă. Alți rând, apoi altul. El trecu cărțile. În fine, procurorul deschise. Deschidere la pereche de ași.

— Merg și eu, făcu avocatul.

Nici nu ridicase cărțile. Îi încurșia însă lumina ochilor din față.

— Ochiul verzil, părul roșu, rochia albastră... câtă lumină... își zise el.

— Ce faci, Sile?

— Merg și eu...

Și atunci se hotărî să flege cărțile. Șapte, șapte... Posticescu ridică privirea către ajutorul și complicele său, apoi se întoarse la filare. Nouă, as... Din nou câtă în sus, întâlni zâmbetul luminos, și sigur pe el se întoarse la filare. Ultimele cărți. Era sigur și totuși inima-i bătea mai tare în piept. În mână trebuia să albească cel de al treilea șapte. Acum urechile îi văjălau ușor și peste ochi i se așezase o ușoară ceață. Încet, încet, cu o voluptate perversă, să-și prelungească această stare de dulce chinulire. Trăgea cartea ultimă. Brelanul de șapte nu-l o combinație extraordinară, dar la urma urmelor este o carte...

Posticescu, involuntar, căută privirea complice. Îi surâdea. Norocul era la datorie. N'avea nimic în mână, dar prin asta avea să-și dovedească bravura. Era o chestiune de ambiție față de o femeie, și un act de încredere față de noroc.

— Câte cărți?

— Servit, răspunse avocatul și savură cu anticipație caclama. Nu-l păsa de ce schimbau ceilalți, nu-l păsa nici de șarlatania lui, permisă — ce-l drept — dar tot șarlatanie de fapt.

— Două hârtii... făcu procurorul care deschisese jocul.

— Iată-le, zise colonelul.

— Plus șase, făcu Posticescu calm.

Rumoare,

— Câte ai schimbat? se repezi colonelul.

— Niciuna.

— Nu plătesc, făcu inginerul sfredelindu-l cu privirea.

— Nici eu.

— Nici eu.

Posticescu avea acum un sentiment de izbândă totală.

— Ce-ai avut, domnule avocat? îl întrebă Aglale, cu glasul ei luminos.

— Plătește, dacă vrei să aii, o brăuțu procurorul.

Posticescu aruncă însă cărțile. Izbândă parcă totuși îi rușina. Dar femeia se repezi pe masă și ridică cărțile. Procurorul, brutal, îi prinse mâna. Abia dacă putu întoarce ultima carte.

— Dama de treflă.

Tocmai atunci intră stăpâna casei.

— Mircea, a venit domnul general.

Colonelul se ridică și imediat partida se sparse. Toată lumea plecă într-o întâmplare toatălul oaspe. Posticescu rămase acolo. Nu voia să se îmbulzească împreună cu ceilalți. Avea însă o vagă părere de rău. Plecase și femeia din lumină. La el nu privea decât dama de treflă apărută la lumină din întunericul pachetului de cărți.

— Jocul de cărți te face superstițios... O meteahnă care până azi nu mi-o cunoșteam. Poate, fiindcă te obosește cu aceleași și aceleași imagini... A fost deajuns ca o voce să rostească o prostie: femeia din întuneric... ca mincia mea să găsească riposta: femeia din lumină... Nu sunt nici poet, nici literat... pe mine nu mă prinde antiteza diavol-inger, Marta-Maria, Iuda-Iosif din Armatela... pe mine nu mă prinde jocul simbolurilor.

Și sigur părăsi biroul colonelului. În mintea lui stăteau înfipte cele două imagini: femeia din lumină și femeia din întuneric.

Sostrea generalului comandant intrerupse deocamdată partida. Generalul, se știa doar, nu putea suferi jocul de cărți. Iată deci un bun prilej de plecare. Dar stăpâna îl oprî.

— După ceal...

Avocatul se supuse, deși toată lumea asta, în bună parte militară, cu care făcuse cunoștință de circumstanță, nu-i spunea nimic. Azi însă se simțea lipsit de vîlaga lui obișnuită, oarecum pasiv la vorbe și dorințele celorlalți. Pesemne că rebeliunea îl obosea sufletul mai mult decât ar fi crezut. Avea o parte a sufletului estompată în trecutul imediat. Pe neașteptate, un gând

întunecat se furișă în întunericul străzii, unde trăiau încă vii asalturile oamenilor înnebuniți, răpă-lala mitralierelor și uruțul tancurilor. Și atunci el, omul cel mai cuminte și mai cumpătat cu pur-tință, omul cel mai nepăsător la agitațiile politice, omul care nu-și vedea decât de meserie și de tihna lui zilnică, se simțea prada unor idei absurde, aproape delirante, să pornească, să țipe, să lo-vească. Nebunia din stradă îl scosese din minți, așa că nici prezența unei societăți vesele nu-l era de folos, nu-l contura sufletul la loc, nu-l apăra... ci dimpotrivă, mai rău îl destrăma.

Postlcescu se retrase blinșor în budoarul doamnei. Aci, deocamdată nu era nimeni. Toată lumea făcea cerc în jurul generalului, în salonul cel mare. Se trânti pe sofa și își aprinse țigara. Dar nici fumul de tutun nu l se arătă prielnic, îl accentua starea de nelămurire, de destră-mare. Dacă o rămășiță a sufletului se judeca serios și legat ca de obicei, prin cealaltă gândurile îl alunecau în întuneric, în neant. Iată, de pildă, toate aceste doamne și domni tineri și eleganți, petrecând din plin... El bine, nu mai departe de acum trei zile, fiecare dintre ei s'ar fi putut trezi cu un goaș în trup. Ce repede uită omul! Ce mare trebuință de veselie este în noi... Sau, poate, și 'n sufletele lor se făcuse aceeași spărtură, pe unde curgeau din întunericul necunoscut al nopții șoaptele neliniștii și florii morții. Poate, tocmai ca să astupe această spărtură se adunaseră într'o societate veselă...

Advocatul se minună singur de aceste gânduri. El era un om ocupat și grăbit. N'avea răgaz de considerațiuni metafizice. Oamenii, pentru el, erau fapte perfect circumscrise; greșelile și păcatele lor — după urma cărora el trăia — nu erau decât defecte launtrice, simple deranjări sau slăbiri de resorturi într'o mașinărie. Și azi, fiecare parcă avea ceva turbure, ceva nesigur în înfățișare. Sau, poate, unde nu-l vedea direct, ci prin întunericul oglinzii din fața lui?...

Încăperea era ținută parcă înadins în semiobscuritate. Stăpâna casei se complăcea într'o lumină stranie, amestec de verde, roșu, portocaliu. Și pentru ca să mărească misterul, umbra feerle era proiectată de jos, din interiorul unui câmin. De bunăseamă, în vederea muzicii... Se pare că anumiți amatori, muziclanți de rară sensibilitate, mai bine zis de o perversă sensibilitate, pretinzând că prin jocurile de lumină auzul se întregește, armonia devine vizibilă și se poate auzi glasul culorilor. De altfel, totul în această încăpere era orânduit numai și numai pentru audiții muzicale, covoarele de pe pereți, covoarele de pe jos, o draperie grea astupând singura fereastră, pernele împrăștiate ici și colo, și această sofa pe care era atât de bine să te trântești, să fumezi și să visezi... Și ce modulări de sensibilitate trebuie să fi produs această lumină subtilă și fugace, care, chiar fără muzică, te pătrundea, te moleșea, te zăpăcea! O priveai cu ochii deschiși și n'o puteai prinde. Pe alocurea cădea în pete mari ca sângele, pe alocurea se subtiliza în semiobscuritate, tremurând ca miezmele putregalului...

Dar pentru ce atari efecte, când azi planul fusese mutat dincolo, în salon, unde avea să slujească muzicii ușoare și locu-l era umplut cu florile primărie în dar de stăpână? De neînțeles... Dar și florile azi își aveau secretul lor. Parcă le cunoștea, parcă nu. Dintr'un coș se înălțau trium-fători lugeri lungi, cu flori imense, în care petalele strănse aduceau cu niște pasări. Puteau fi crini, puteau fi tot așa de bine magnolii sau flori tropicale carnivore. Din două cornuri de abundență, aruncate ca din întâmplare pe taburete scunde, se revărsau flori mici, multe, foarte multe, aducând în lumina schimbătoare mai mult a rolu de insecte sau praf de pirită strălucitoare, decât a petale adunate laolaltă. Și mereu flori... O profuziune de flori în toată camera, pe câmin, pe măsuțe, pe jos chiar, în vase de tot felul, în urne de cleștar, de porțelan, în cești de lut și în farfuri de falanșă. Și jocul acesta de lumină, și toată beția asta de flori, te scotea din minți imediat ce închideai ochii. Atunci totul devenea ușor, imaterial, te simțea pornind în lunecuş lin, ca într'o luntre de bambu, sub bolta de frunziș a unei păduri virgine...

Postlcescu avu o clipă de rătăcire a simțurilor. Oglinda din fața-l tresărise parcă. Apoi se desmeteci. Ce rost avea această mobilă grea de cristal, așezată în colțul de lângă fereastră, prin care se proiecta în camera tălnută toată aglomerăția salonului de oaspeți? Nu vătămă oare avântul muzicii? Nu frângea florul artei?...

Ciudate gânduri îl treceau azi prin mințe. Și doar nu se găsea întâia oară aici. Nu odată, stăpâna casei îl poftise să fumeze, până ce colonelul, totdeauna în întârziere, se reintorcea. Pesemne că lumina asta stranie și sensibilă îl turbura întreaga simțire. Ia să fi fost luminată ca de

obiceiului, cu becuri obișnuite, scoborând de sus din tavan, nu scamatoarește, de jos, cu ajutorul becurilor vopsite...

Postlcescu se simți întors la judecata lui sănătoasă. Prin urmare, pleca dela clientul său cu buzunarul tixit. Nu-și număraseră banii, dar fără îndolală trebuia să fi fost cam în vecinătatea a treizeci de mii de lei. Ciudată întâmplare. El la cărți nu câștigase nicidecum, de altfel nici nu era jucător de meserie, sau măcar pasionat; juca când se nimeria.

Prin oglindă urmărea defilarea din salon. Domni în negru, doamnele în toalete... Ca la cinematograful. Acum începea parcă să prceapă rostul oglinzii. Ea îl ținea treaz, ea îl ținea în contact cu lumea, cu realitatea. Era o poartă...

Deodată gândurile i se opriră. În oglindă apăruse un cap. Din nou aceeași rătăcire. Un cap retezat parcă. Apoi se muștră. Recunoscu chelța, bărbia și ochelarii inginerului Moțaș.

— Ce faci aici?

Advocatul încercă să zâmbească, dar zâmbetul îi alunecă înainte de a ajunge la față.

— Inchipește-ți, domnule inginer, am avut o viziune greșită, o iluzie.

— Ți-a smintit judecata acest parfum tare.

Advocatul nu luă seama la explicația inginerului, era preocupat numai și numai de greșala simțurilor lui.

— Nu ți-am prins în oglindă decât capul, ca la cinema... capul numai pe ecran, printr'un ingenios trucaj, se desprinde din trupul însului.

— Sau ca la Moși, când ți-l reteză cu securea.

Advocatul continua să vorbească tot pentru el.

— Eu sunt un pasionat amator de cinema. Iată că filmul se întoarce, cu atâta dragoste, asupra-mi, că parc'ar vrea să mă reție în lumina lui fantastică și reală.

— Ai spus o vorbă mare.

Inginerul se așezase pe sofa, lângă el și ochii îi scânteiau înapoi ochelariilor. Era un om interesant. Chelța, bărbia și ochelarii cadrau cu talia lui micuță și spiritul strălucitor.

— Se întoarce cu dragoste asupra-ți...

Din nou, Postlcescu își dă seama că alții îl înțeleg mai bine, în cazul de față inginerul, și povestindu-i parcă se lămură și el. În suflet, o undă de întineric aluneca peste un stăvilar, apoi alta, și mereu așa, și în urmă-le veneau parcă mase mari de întineric, gonit. Munți?... ziduri?...

— Părerii, părerii... gândi el și începă să se mărturisască inginerului. Iată, m'a ajuns azi cea mai ciudată întâmplare din viață...

Parfumul florilor exotice, pe care inginerul l-l descoperise, îl simțea cum i se infiltrează în suflet. Masele de întineric, care-l asaltau, erau parcă roase de acest otrăvit viciu.

— Ai câștigat la cărți?

— Dar în ce fel... făcând toate combinațiile și dând o adevărată luptă ca să pierd, dupăcum partenerul meu făcea toate combinațiile și luptând ca să câștige.

Inginerul râse. Avea un râs sec și uscat, de asemenea pe potrivă bărbiei și a ochelariilor.

— Pentrucă și dumneata și ceilalți ați vrut să forțați cartea... Ce îngâmfare să provoaci destinul, ce neghobile să vrei a-l deturna... Or, cartea e destinul sub forma lui adevărată, a numerilor. Zădărnice te încumeți s'o înfrunți, zădărnice-l adularea, blestemul sau calcularea... nu există decât o singură atitudine posibilă: s'o accepți.

— Dragă domnule inginer, eu sunt un om realist. N'am timp de scrupule și chinuri metafizice; meseria mă îndeamnă la lucrul pozitiv și nici prin structura sufletului meu nu sunt înclinat spre transcendent...

Fusese tare și cu o șfortare trecuse el la atac. La un atac, nu împotriva inginerului, ci împotriva sa. Dar senzația de gol, ce se umplea de întinericul parfumat, persista.

— Ești încă tânăr.

Advocatul știa c'ar fi trebuit să râdă, dar râsul în loc să se arate înafară, cădea lăuntric în pulbere grea.

— Sunt tânăr numai în armată, unde am grad de căpitan, dar am făcut războiul celalalt și am, nici mai mult nici mai puțin de 47 de ani...

Ce straniu rostise cuvintele astea! Treburau să facă una cu sufletul și el parcă le auzea cu ecou, spuse de altă voce.

— Ascultă-mă, avocatule, nu trebuie silită cartea, dupăcum nu trebuie silită femeia...

Advocatul încercă din nou să rădă, dar undeva tresări o umbră. În noapte, sau în sufletul său?...

N'am făcut nici una, nici alta...

Cartea își are socotellele ei, ca și femeia. Ea te alege, ea aleargă după tine, ea te face să câștigi... Ea este antiteza meschiniei noastre făpturi, ea este idealul pe care n'am știut să-l realizăm... și care te caută când tu îl necocotești. Cartea, ca și femeia, face parte din secretul numerilor. Numai Pitagora și cu cărturarilor știu asta.

Se ridică deodată și arătând în oglindă:

— Iată, a venit prietena mea, doamna Alexiu.

Și apoi, prietenos:

— Mă întorc să continuăm discuția, să te inițiez în misterul cărților, care e totuna cu misterul femeilor.

Advocatul rămase cu ochii în tavan. Trupul și-l simțea îngreulată, dar senzația nu-i displacea fiindcă, totdeodată, trupul i se slobozea din încheietură. Oboseala și odihna curgeau parcă în două curente distincte, la fel cu lumina asta senzuală, la fel cu parfumul asta straniu. Știa că trebuie să plece, și cât de mult se complăcea în această stare de trândăvie! Trândăvie artificială, întocmită de lumină și parfum. Parcă ar fi vrut să împiedice orice schimbare, să suprime orice act volt... dar nu ca în beția de opium sau de cocaină... căci mințile lui continua să vagabondeze. Avea să meargă la cinema, azi se schimbă filmul... Teatrul, opera și concertele îl oboseau, cinematograful însă nu. Două ore de odihnă agreabilă, găsea în orice film, dela cele mai simple mai sentimentale, până la dramele cele mai complicate, dela puerilitatea lui Miky Maus și până la revistele de mare înscenare.

În salon, dincolo, cineva începuse să cânte la pian. Dar ce muzică nepotrivită... În loc de o arle ușoară, de un vals vinez sau un tango, se porolise o muzică chinată, nelogică, plină de contradicții, o arle complicată și nesuferită. Advocatul își confirmă părerea: chiar și muzica nu capătă sens decât la cinematograful. Era ora șase și jumătate. Prin urmare mai avea o jumătate de oră pentru ceal, fiindcă orice taxi îl ducea în câteva minute la cinema. Advocatul își surâse fericit. Se lăsase furat de atmosfera camerii. Iată cum un gând vesel, interpus artificial, solda în bine cele mai grave preocupări. Să-și amintească deci că rebeliunea era terminată, că avea bani din belșug căzuți ca din senin... și după părerea loginerului, cine știe dacă acum nu-l cădea și o femeie...

— O femeie... repetă avocatul cu gând șters și întunecat.

Odaia toată bătea roșu, stofele, tapițeriile, covoarele musteau picuri de sânge. Parfumul răspânda efluvii amare, parcă de tuberoze, de mătrăgună și de chiparoase. Și muzica agita acest tumult bizar și voluptuos. Senzații stranii îl urmăreau. Acum, lumina, sunetele și parfumul se contopiseră, se făcuseră una. Cântecul nu mai exprima jocul precis al sunetelor. Sunetele se imaterializau în lumină, și lumina iradia doar parfum. Doar pragul să-l fi trecut și toate aceste mase sonore de lumină parfumată s'ar fi năpustit asupra-l. Pragul... Care prag? Poate cel al sufletului, poate cel al lumii. Dincolo de el, unde în fântâna invizibilă dintre spațiile interplanetare, în fântâna fără fund, fără greutate și fără nicio șoaptă; acolo unde flerbe veșnicia în clocot imaterial și unde nasc din când în când, din roiu de întuneric, acele făpturi, bolzi sau stele căzătoare, care se prăbușesc la pământ doborându-te.

Deodată, toată starea asta de magie gândire, poate delir halucinatoriu, poate alevea de turburare cosmică, se proiectă în oglinda din față. Da, oglinda era pragul bătut.

Advocatul închise ochii cu putere, apoi îi deschise ca să nu cadă din nou în greșală. Nu era o părere. Prin oglindă, o femeie căta la el. O femeie cu ochi mari și profunzi ca petalele tropicalelor begonii, și cu decolteul dur și moale ca de marmoră, împodobit doar de o cruce mare și neagră, crucea „damei de treflă”.

Advocatul rămase nemșcat. Nu gândea, fiindcă în mișcarea gândurilor ar fi vătămat chipa. Își dădea seama de-a-dreptul, prin mijlocirea simțurilor. Raționamentul lui atât de practic se evaporase și cunoașterea se făcea în această vastă imobilitate, printr-o contopire în frumos.

Parfumul, muzica și lumina alcătuiau nori nemțocați, interpuși între lume și imagine ca 'n tablourile cu madone.

Un fior pornit din umeri și plept îl trezi. Sentimentul imediat fu cel de jenă. Parcă se surprinsese vorbind singur și se temea să nu fi fost văzut. El era de părerea celor mulți, că numai nebuni și ramoliți se pierd în monoloage. Repede, ridică privirea în oglindă. Acum îl privea surâzător Inginerul. Advocatul se ridică. Il venise poate salvarea. Senzații tari și strani îl urmăreau însă. Acum, muzica, parfumul și lumina din nou se descompuseră. Fiecare acționa altcum. Parfumul îl ținea pe loc, muzica-l chema, iar lumina îl imboldea. Și tot înapoi, înapoi pe urma clipei trecute, pe urma amintirii.

— Unde pleci, prietene?

Advocatul îi revenise parcă sufletul în vatra trupului.

— Te așteptam, domnule Inginer, și văzând că nu vii am pornit să te găsec.

— Dar ce s'a întâmplat?

Posticescu se simți tătut de acei ochi mici și pătrunzători. Oare bătrânelul ăsta să fi observat ceva? Se gândi să fie tare, deci cât mai plat și mai prozalic posibil.

— Aș vrea să mă duc la cinema... Eu am curajul să mărturisesc, îmi place cinematograful. Pentru alții o fi o artă inferioară, pentru mine e singura artă...

Dar vorbind în felul acesta, își dădea seama că repeta o gândire din trecut. Azi, sufletul judeca altfel.

Inginerul îi oferî tabacherea, apoi luându-l de braț îl întoarse pe sofa.

— Mai mult decât atât, cinematograful e singura artă realistă, completă Inginerul. La cinematograful, rampa, oribila rampă, lipsește și spectacolul coboară peste noi. Orice spectator se simte prins în acțiune. Mie, teatrul îmi lasă la fiecare moment impresia de comerț uman... și mai mult chiar, de convențional. Iată un exemplu. Presupune un nebun sau un farsor de prost gust, care în momentul culminant, în momentul inhibitor al unui spectacol de teatru, ridică revolverul și trage. Înțelegi numaidecât... panică în sală, dar panică și pe scenă. Cât ai clipi din ochi, scena s'a golit. Repetă întâmplarea la cinema... Filmul va continua implacabil, ca destinul.

— Nu prea înțeleg.

— Totul este hotărît la cinematograful, dela Milky Maus până la femeia fatală.

— Ah, femeia fatală...

— Da, ea...

— Nu există femeie fatală...

Dar își dăde seama că vorba pornise altfel decât gândirea.

— La teatru, un râs, un aplaus sau o hulduială... și tot tragedia femeii fatale s'a prefăcut în fum. Pe când la cinematograful, ea vine asupra-ți cu forța inevitabilă a stihiet.

Advocatul o ținea întruna, prosteste.

— Nu există femeie fatală...

Își dădea seama că e înafara convorbirii, și mai mult chiar, e banal și neinteresant. Și totuși parcă se apăra.

— Am pledat atâtea și atâtea crime pasionale... Mobilul e întotdeauna același: Interesul. Acel: iubește-mă, că te tatu... are deobște o corepondență sonoră... sonoră, bineînțeles în sens monetar.

Și vru să rădă, dar râsul și-l simți strâmb pe față, parc'ar fi fost tras cu ață.

— Tot secretul femeii fatale stă în acest: iubește-mă, că te tatu... E stupid, dar adevărat. Dela țărâncele cu simțirea obtuză de broască și până la rafinații esteți cu sensibilitatea subțire ca firul de borangic, fenomenul n'are altă cauză. Sunt cu mult mai cinștite crimele pentru hoște... și totuși jurații și judecătorii sunt plini de compătimire pentru așa numitele crime pasionale și fără îndurare pentru criminalii cinștiți.

— Ei, scumpule, femeia fatală, la fel cu cartea, vine din necunoscut, te copleșește cu dragostea, ca să te omoare...

Advocatul voia să se arate erolc:

— Nu mă tem de ele, mai mult chiar, le dolesc. Ele reprezintă pânea noastră cea de toate zilele; ce ne-am face în lipsa lor?...

— N'ai vorbi așa lesne, dac'ai urmări figurile de balet ale acestor femei...

— Cum asta?

— Iartă-mă că vorbesc așa de cludat, dar nu ulta... sunt inginer, geometru... eventualele, pentru mine, se prezintă în linii geometrice. Un fapt îl descompun... Unde dumneavoastră nu vedeți decât vârtej și confuzie, eu găsec doar arabescuri și linii precise, potrivit acestel limpezimi de natură geometrică.

— Cealul e servit... Domnii sunt rugați...

Era ordonanța colonelului, preschimbât acum în valet, care, potrivit noel demnități, își însușise și limbajul ceremonios de circumstanță.

Cel doi domni se ridicară și trecură în salon. Aci, lumea îi despărți în curând. De altfel, Posticescu nu era convins de acea geometrie a destinului, și de acel joc de balet al femellor fatale. El căuta cu ochi prădător pe ciudata femele de adineaori. Il posedă. Imaginea ei se legase prea mult de starea de voluptuoasă vizare. Zădăric însă. Luă o ceașcă de cealu și se întoarse din nou în ascunzișul său.

Deodată, muzica începu să cânte alt cântec, tot atât de complicat, tot atât de chinut. Gândurile îi se încălceau, îi se amestecau. Inginerul ăsta era un îns interesant. Se juca de-a paradoxul, dar orișicum, asta-l prinde. Figurile de balet ale destinului... Ce bine ar fi aci, în această cameră tănuță. Cu geometria inginerului nu găsea decât flori, culori, parfum, perne, covoare, sofaua... dar, în ambianța de aici, toate aceste fapturi își exaltau virtuțile, fiecare avea un timbru, un accent special, și toate la un loc alcătuiau ceva cu totul nou... un preluđu de înfăptuire a sufletului. Poate mai mult chiar, deschideau drumul, drumul figurilor de balet.

Posticescu își aminti că la Moși, la bărcile de tragere la semo, este o mireasă care, dac'ai țintit exact, vine spre tine rotindu-se ca o balerină. De unde vine?... De după o perdea.

Advocatul își zâmbi. Amintiri de copil. De câtă vreme nu mai fusese la Moși, nu mai pusese mâna pe armele cu aer comprimat. Dar și azi o vedea. Pe cine vedea? Zâmbetul îi se lungi pe față. În oglindă, din nou ciudata lui necunoscută. Advocatul se ridică. Trebula s'o găsească, trebula să-i vorbească... Va afla pe cineva să i-o prezinte. Dar când să treacă pragul odăii, avocatul nu-l putu prinde decât silueta decolteului, alunecând parcă prin mulțimea invitaților, decolteul de care sta atârnată crucea damel de trefă.

La cinematograful, aceeași lume multă. Planul autorităților era vădit: lăseseră petrecerile slobode, ca lumea să-și întoarcă gândurile dela neorândulală și să uite. Să circumscrie deci sufletul însului. Doar nu numai el, avocatul Posticescu, o fi fost cu o parte a sufletului reafirmat în întuneric.

Advocatul ajunsese la timp, abia trecuse jurnalul. Se simțea însă stăujenit. Aceeași senzație ciudată îl încercuia. Atenția lui căta atunci, era parcă oprită în drum, unde se pierdea pulverizându-se într'un nor de praf întunecat, și c'o sfortare trebula s'o concentreze și s'o aducă la clipa prezentă. De bunăseamă, efectul turburărilor. Fiecare îns, în împrejurarea de față, avea, cu siguranță, privirea sufletului întoarsă în întuneric. Acolo, la lumina împede a cugetului, răspundeau doar fumegări, și la suzetele lor clare, doar șoapte și șgomote surde. Fiecare element își avea dublul său de întuneric. Bani din buzunar se prefăceau într'o monedă mică neagră, de forma inimii, ca foala de trifoiu. Ochii aceia mari și neuitați se prelungeau în niște adâncuri, pe unde sufletul cobora parcă în înfinit, iar cuvintele inginerului Moșeș desemnau linii abrupte și arabescuri, pe unde se întorceau parcă în alatu muzică, parfumul și lumina.

Dar și filmul avea parcă celalalt capăt ancorat în întuneric. Era intitulat pretențios: „Femele de totdeauna...” Întâi apărea zeița Hator a Egiptenilor. O femele cu trupul alungit și mâinile întinse, puțin recurbate, parcă sburând de pe trambulină, ca la un concurs de înot, întruchipând boita cerească. În evoluția ei nu se vedea nici mare, nici pământ, ci numai lumina. Născută din lumina, ea se desfășura odată cu curcubeul ca să se termine tot în întuneric... Pe urmă, zeița japoneză Mizuki, zeița florilor din livadă, care lua ființă eteric, din parfum și boarea zefirului... Apoi, Rusalcele, Sirenele și Ondinele, fetele cântecului și ale valurilor.

Pentru întâia dată, cinematograful nu-l putea aduna dela gândul său și, ce era mai cludat, acest gând nu era legat de vreun interes profesional sau de vreunul personal. Măine avea

să îmbrace halna militară. O nouă vleață începea, cel puțin pentru timpul concentrării, și gândul lui era obsedat de strana lumină din salonașul soției colonelului. Avea o mulțime de procese, de afaceri care trebuiau puse în ordine, și pe el îl urmărea acum — cine știe dacă nu și mâine — parfumul cel exotic și sensual. Nici chiar filmul, destul de interesant, nu-l ținea trează îndestul atenția. Sau poate l-o trecea dincolo... Unde, dincolo?... Dincolo de prag. Din nou același gând absurd al pragului. Și pe urmă cuvintele inginerului geometru... Avea, de bunăseamă, dreptate. Este o analogie, o corespondență, sau poate și mai mult, o legătură între evenimente... de plidă între culoare, sunete și parfumuri... Lumina se poate transforma în parfum, parfumul în muzică. Zelfa Hator să devină Mizuki, și aceasta, Sirenă sau Rusalca...

Acum filmul reprezenta nașterea Atenei. Iată pe Zeus suferind de groaznică migrenă, și pe Hafalstos cu secura în față-l. Bineînțeles, la durerea unui zeu, tratament eroic. Pe urmă, splendida apariție a Pallas Atenei. Ce admirabil simbol... și ce elementar adevăr. Femeia cea mai minunată a timpurilor, protecția eroilor și inspiratoarea artiștilor, este doar produsul creierului unui bărbat, a unui bărbat lovit în moalele capului...

Cinematograful nu-l odihniuse. Afară, cu tot aerul rece, nu se desmetecise. Dimpotrivă, avocatul i se părea că este butmac de somn. Strada era abia luminată, un felinar ici colo sfredelea negura. În timpul rebeliunii se stricaseră motoarele dela uzină. Casele, în întuneric, își estompară conturul, gardurile și zidurile se proiectau într'un singur plan, ca într'un decor de carton. Și prin negura deasă, totul căpăta un aspect șters, fantomatic, ca la cinema. El însă se orienta foarte bine. Trecuse de strada Dionisie și acum avea să străbată grădina Icoanei. Un fior ușor îl sâmbulă în palton. Poate că-l încerca febra. Pe celalalt trotuar se strecurau câțiva loși. Mergeau șters, parcă proiectați pe zid. Când să intre în grădină, o patruță înșirată în monom îl întâmplă. Posticescu ar fi vrut să-l legitimeze, să-l oprească, să-l scoată o vorbă, dar soldații trecură pe lângă el, leșți ca din pământ, fără o vorbă, fără un semn. Și mersul lor era tăcut, parcă pe pași de câlți, și trupurile lor se strecurau în negură ca niște umbre condensate. Și grădina la fel de transformată. Decor de carton, pe care se întinsese lumina dela proiector. Poate și el era o fantomă în acest decor ireal. Și totuși îl urmăreau șoapte în întuneric, care ar fi putut deveni sunete de muzică, o briză purtând miremele putregelului în adâncul ei, și niște scrișiri, când albastre, când verzi, în umbrele pomilor. Cât era de singură această grădină! Să fi fost luna pe cer, măcar o floare, o ramură înmugurită... dar nimic, pomi goi și tușșuri întunecoase. Acum, parcă și cealaltă parte a sufletului începea să se resfiră prin singurătate. Să fi văzut un om s'ar fi dus la el, l-ar fi vorbit, l-ar fi rugat... El era un egoist, un om care nu ducea lipsa celorlalți, un izolat. Și iată că azi se temea de singurătate, avea nevoie de un suflet, avea nevoie de căldură. Așa l-a trecut timpul, zi de zi. Zile banale, nopți fără nicio vrajă.

Advocatul își repetă:

— Fără nicio vrajă.

Doar cinematograful îl arăta câteodată o vleață de vis, o vleață de armonie, unde, pentru fiecare dor al nostru, se găsește răspunsul fericit. Se găsesc acolo pajști, unde, printre flori parfumate, poți sburda cu sălbătăciuni de faună. Acolo, ziua e în veșnică sărbătoare. Cerul e un joc de curcubeie. Câmpul plin de lanuri aurii, coșurile grele de poame... Și fiecare pas, fiecare salt răscostește parfumul tare de fân cost. Acolo, în plină lumină aștepți...

Advocatul se oprî. În fața lui, o femeie. Abia acum își dădu seama că el alerga, și că femeia se îndrepta spre el de asemeni în pas foarte grăbit.

— Doamnă...

— Doamnă...

Femeia venea din întuneric. Un șal negru, căzut până pe umeri, nu-l lăsa liber decât medallionul obrazului. Dar Posticescu o recunoscuse numai decît. Era ea, femeia din oglindă, femeia dela petrecerea colonelului. Nu putea să se înșele. Paloarea, ochii mari, frumusețea obosită...

— Ce noroc, doamnă... N'am avut prilejul să vă fitu prezentat în saloanele colonelului Procoplu. Mă prezintă deci stăgure, în împrejurări atât de ciudate... avocatul Posticescu.

— Nu e nicio trăsură... și caut strada...

— V'ați rălăci. Sunteți tocmai împotriva ei. Și eu merg într'acolo...

Posticescu se dumiri numai decît. Era o provincială care nu cunoștea Bucureștii.

— Ce noroc, doamnă...

Glasul îi devenise cald, vorba tremurătoare.

— Poftiți brațul meu... E alunecuș și întineric mare. V'am văzut la petrecerea de astăseară... mai bine zis v'am văzut adineaori în oglindă și acum, în întineric...

Femele tăcea. Un parfum straniu se răspândise împrejurul lui: parfumul odăii misterioase. Acum sufletul lui Posticescu se schimbase cu totul. Se găsea definitiv în realitate. Nu în cea halucinantă din salonul colonelului, nici în cea iluzorie a cinematografului, ci în adevărata realitate. O femeie îl intrase în viață, dar în ce fel? În chip misterios, cum numai realitatea, când este mai autentică, o poate intruchipa... Totul îi se părea firesc.

— Știți, doamnă, inginerul Motaș... bătrânelul cel simpatic, a făcut o apropiere între femeie și carte.

Îl privi chipul la lumina unui felinar. Nu se mai îndoa, ea era femele visată, femele așteptată, fiindcă norocul l-o aducea cum îl adusese și pe dama de treflă.

— Azi am câștigat la cărți mult, mult... și se pare că câștigul la cărți e fatal.

Dar se opri, ca să nu fie ordinar. Femele îl zâmbea, cu zâmbetul ei obosit și straniu.

— Eu nu sunt prieten cu colonelul Procopiu. Întâmplător mă aflam acolo... soarta m'a adus ca să vă întîlnesc.

— Sunt foarte obosită.

Posticescu găsi prilejul fericit.

— Iată, sunt la mine acasă... Vă ofer un ceai...

Și în suflet se bucura. Soarta îi mâna pe drumul cel bun. Toate se înșirau la precizie.

Dama de treflă, femele necunoscută din lumină, parfum și cânt... Femele eteroă era lângă el.

Posticescu nu sună, nu chemă servitorul. Era prea uluit, prea fericit. Femele se așeză lângă sobă. Își scosese șalul, manșoul. Deodată îi apăru decolteul în toată frumusețea lui și de gât atîrnînd amuleta fatidică, crucea damel de treflă.

Fu o noapte de iubire unică. Tot ceea ce gândul lui abia îndrăsnise să nădăjduiască, și tot ceea ce dorința sa năzuise, se înlăptuia acum liber și adevărat. Nici n'ar fi crezut că în suflet să poarte atîta sete de iubire, și atît nesățiu de vorbe frumoase. Iubirea ei se înlăptuia numai în acorduri între timp, gând și vorbă. Pentru întîia dată, avocatul își dădea seama că în vrajă avea vorba în iubire. Dincolo de simțuri, dincolo de voluptate, dincolo de frumusețe, rămânea doar cuvîntul... cuvîntul, călăuză printre stele, printre flori și printre ape, până dincolo de vis... cuvîntul, talnică legătură între vibrația sufletului și esența universului... cuvîntul, parfum, muzică și lumină... Cîte femei nu-l trecuseră prin viața lui! Abia dacă și le mai amintea. Niște nume în notes, printre cele ale clienților, ale misiștilor și ale diverșilor oameni de afaceri. Nu credea decît în iubirea efemeră. În iubirea care se uită. Iubirile mari erau doar pretexte pentru dramele personale, la curtea criminală. Și iată că soarta îl pedepsea. Se simțea învinș de iubirea unică, se simțea stăpînit de patima cea mare. Pe femele frumoasă din fața-l nici nu îndrăsnea s'o treacă pe răbojul celorlalte iubiri. Și abia atunci își dădu seama că nu știa cum o cheamă. Era zăpăcit de cap, nu numai de simțuri.

Trecuse ora două după miezul nopții și femele sta gata de plecare. Se iubișeră, el îi jurase cinstit o iubire veșnică... și, lucru nemaipomenit, nu știa cine-l și cum se numește.

— Te voi conduce eu până acasă.

— Nu... păcă la trăsura, sau la un taxi.

O. hi! el, după această noapte de febră, erau și mai adânciți. Lumini întunecate și sălbatic străluceau în pupilele lor.

— O, de n'am găsi nicu trăsura... Atît aș vrea să se prelungească timpul petrecut lângă dumneata.

Încă o descoperire: n'o tutuia, cum făcea de obicei. Nu îndrăsnea.

— Drumul făcut alături de dumneata mărește, pentru întâia dată în viața mea, limitele pământului. Am senzația unui explorator care dă de noul ținuturi. N'am crezut nicicând posibilă atâta fericitare.

Scoborîră scara și acum se găseau în stradă. Ceața se mai ridicase. Câteva stele sclipeau. Strada se întindea dreaptă până la capăt.

De n'ar veni vreo mașină. Ar fi vrut să meargă, să tot meargă... Unde? Nu știa. Dar bănula ținuturi minunate în noapte, ținuturi pe care el putea pune stăpânire prin ajutorul femeii cu ochi mari și adânci, de lângă el. Un foșnet de mașină îl tottrerupse gândul și două lumini se proiectară asupra-le.

— Un taxi, zise femeia și făcu semn.

Advocatul avu impresia că de el se rupe destinul.

— O vorbă, numai o vorbă... Spune-mi cine ești?

Automobilul se oprî lângă el.

— Te-am văzut la colonelul Procoplu, când m'ai privit prin oglindă. Am înțeles că ești destinul care s'a prins de mine...

— Ascultă, făcu ea cu vocea ei gravă și învăluită, nu știu cine-i colonelul Procoplu, n'am fost la nicio petrecere, nu te-am văzut niciodată. Povestea mea e simplă: m'am răzbunat o simplă răzbunare femeiască... Bărbatul meu m'a înșelat cu servitoarea și eu m'am jurat să-l înșel cu primul venit. Primul venit al fost dumneata... Vezi deci, nimic misterios, nimic nenatural... O simplă răzbunare. Întâmplarea nu e o scenă de cinematograf... e așa de obișnuită, că frizează banalul...

Și se urcă în mașină. Posticescu rămase cu ochii țintă până ce mașina se pierdu în întuneric.

Advocatul nu mai putu dormi restul nopții. Gândurile cele mai ciudate și mai chinute nu-i lăsară o clipă de odihnă. O femeie intrase în viața lui... O femeie minunată... Câteodată se întreba dacă întâmplarea fusese aievea sau nu era decât un vis. Nu, nu... Parfumul ei îmbăta încă odala; sunetul grav al vocii ei vibra în urechea lui și adâncul ochilor ei se așezase ca doi ochelari asupra ochilor lui. Timpul până dimineața i se păru grozav de lung și totdeodată nu-și dete seama cum a trecut. La ora șapte se sculă și începu să se îmbrace. Își scoase singur uniforma. Nu voia să albe de aface cu servitorul. Îl deranja în gândurile lui... și gândurile lui erau toate, toate, întoarse în noapte.

Oare adevărat să fi fost?

Deodată, pe masă străluci ceva. Încă nu se luminase bine și el nu volse să aprindă lumina. Se repezi la masă. Ce bucurie!... Crucea damel de treflă... O uitase la el. Posticescu luă amuleta și involuntar o duse la buze, apoi o puse în buzunarul tunicii.

— De azi înainte, nu mă mai părăsește...

Pe urmă își recapitulă întâmplarea. Oare ea să fi fost femeia din oglindă?... Nu, de bunăseamă nu!... Căci o femeie ca ea nu minte. Prea se desfășuraseră toate în adevăr. Sentimentul cu care pleca de acasă era cel al siguranței și al adevărului. Femeia asta nu putea minti. Dealtfel nimic nu mințise de ieri, nici dama de treflă, care-i adusese câștig, nici cinematograful cu femeia eternă, născută din sunet, culoare și lumină... și nici femeia necunoscută.

Chemă servitorul. Acesta îl privi mirat.

— Domnul avocat pleacă la concentrare?

— După cum vezi... Dacă vine vreun client, nu sunt acasă decât diseară la opt. Și domnul secretar tot atunci să vină.

Apoi porunci:

— Adă-mi mantaua.

— Pe domnul îl prinde foarte frumos mantaua, făcu lingușitor servitorul.

Posticescu își aprinse țigara, își trase mânușile și plecă. Ziua se arăta bună, deși ceața întuneca din nou strada. Advocatul o luă a lene. Nu era defel obosit. Dar parcă voia să savureze

flecare clipă, flecare pas. Pe aci a spărut azi noapte femela din întuneric; tot pe aci a dispărut din nou în întuneric. Dar, nu se poate... va veni, se va întoarce, el o aştepta... Deodată gândurile i se curmară, în faţa lui apăruse o femeie. Parcă o cunoştea, parcă nu. Dar până să se dumirească, femela întinse un revolver. Posticescu auzi trei detonături una după alta şi se prăbuşi la pământ.

S'a trezit într-o rezervă la spital. În jurul lui tot cunoscuţi: procurorul, colonelul, inginerul... ca la partida de pocher.

— Nu te mişca, făcu inginerul.

— O singură întrebare... spuse procurorul. Cunoşti pe femela criminală?

Posticescu nu răspunde. Procurorul interpretează tăcerea potrivit gândului său.

— Atunci e adevărat?

— Ce?

— A fost o rebelă.

Mintea lui Posticescu se mai limpezi.

— O rebelă?... Dar ce-a avut cu mine?

Colonelul răspunde:

— O rebelă, care s'a jurat să împuşte pe primul ofiţer întâlnit... şi primul ofiţer al fost dumneata.

Lui Posticescu îndârjirea colonelului nu-l era pe voie. Nu credea în povestea asta cu rebela.

— Nu cred, colonele... Ce să aibă cu mine?...

Dar colonelul era furios.

— Dar pedeapsa ei va fi exemplară... zidul.

— Nu, colonele, nu... vă rog...

Sufletul lui se limpezi de tot fumul negurii. De la dama de treflă şi până la femela cu revolverul în mână, legătura era precisă.

— Nu, colonele... e femela născută din lumină, sunet şi parfum... e femela eternă...!

Procurorul înţelese pe dos, potrivit felului său bănuitor.

— Prea multă noblete, Posticescule... Vrei să spui c'a fost amanta dumitale... şi dintr'o crimă contra siguranţei Statului, vrei să faci o crimă pasională...

Posticescu avea impresia că acum totul s'a sfârşit, că va închide ochii definitiv. Dar cu aceeaşi siguranţă ştia că femela trăsesese asupra lui, fiindcă asupra lui trebuia să se abată glonţul ucigaş. Pretextul putea fi rebeliunea sau altceva... faptul hotărît era însă moartea lui. Cu vocea căzută, ca s'o facă cât mai reală, el declară:

— A fost amanta mea... e adevărat.

Toţi erau siguri c'a început delirul.

— A venit din întuneric cu crucea damei de treflă... Şi-a realizat sufletul din lumină, sunet şi parfum, ca Zeiţa Hator şi ca Ondinele... s'a întruchipat în femela unică... şi m'a răpus ca rebelă...

Celalţi cătau cu milă la dânsul.

— Venită din întuneric, ea a dispărut în întuneric.

Şi ca 'n extaz, chipul lui Posticescu râdea.

— Să mergem... sunt al tău, sunt al tău...

Dunăre de sânge

de

Emil Zegreanu

*Mă năpădește viața ca o apă
Și pasul meu olog se întărește,
Și nu mai calcă bleg, ci 'mpărătește,
Că nu mai poate drumul să-l încapă.*

*În mine crește omul nou de mâine
Și 'n braț se redeșteaptă-arzînt de spadă,
Ca unui aspru ctitor de baladă,
Să rotunjească țara ca pe-o pâine.*

*Haină veche, trupul meu de ieri
S'a desfăcut și cade de pe umăr,
Anii câți vor fi de-acum să-i număr
N'am să-i cheltui altu pe plăceri.*

*Simt cum alt Zegreanu 'n mine crește
Și 'n suflet mîstesc vremi răscolitoare,
Arc de lumină-i fruntea arzătoare
Și ochii-mi străpung zarea haiducește.*

*Mi-am luat pe drum de pribegie
Durerea ta, merinde în desagă;
Ardeal crescut în lacrimi și urgie,
Pe noi același vis amar ne leagă.*

*Inimă de frate nu mai plînge,
Revolta mea nu mai cunoaște margini —
Vom năvăli cu soarele în raniți,
Răzbunătoare Dunăre de sânge.*

Literatura croată

de

Elena Eftimiu

Literatura croată, foarte puțin cunoscută în Europa, are tradiția ei care a fost întotdeauna strâns unită cu tradiția comună a Europei.

Așezată între două civilizații — cea apuseană și cea răsăriteană — între două forme politice — Bizanțul și Roma — între două religii — catolică și ortodoxă — și între state creștine și Imperiul turc, Croația și-a îndreptat neîncetată privirile spre Apus. Și-a păstrat însă cu sfințenie conștiința națională, a palpitat la misterele medievale și la miracolele sfinților, a suspinat de dragoste în genul lui Petrarca, s'a împodobit cu eleganța umanistă și a luat parte la luptele religioase. Literatura croată a fost multă vreme jocul unei elite sau eleganța spirituală a unui mic număr de intelectuali.

În secolul X, unii dintre adepții fraților Metodiu și Cîril au trecut în Croația, unde au răspândit alfabetul glagolitic și ritul slav.

Prin Sinodul de la Spalato, din anul 924, limba slavă bisericească a fost înlocuită cu cea latină, până în secolul XIII, când Papa Inocențiu al IV-lea, ca să împacă popoarele slave din Balcani, a permis să se citească din nou limba slavă în biserică. Recunoașterea liturghiei slave a permis în Dalmația, Croația și Istria dezvoltarea unui curent literar, cum mărturisesc frumoasele manuscrise glagolitice, cu bogată ornamentație. Literatura glagolitică a dat o serie de romane apocrife, legende și plese în versuri. Copiștii glagolitici erau foarte stimați și chemați pe la curțile regale europene. Din Croația cărțile glagolitice au pătruns în Macedonia și Serbia. Pe lângă scrierea glagolitică s'a introdus cea cirilică și latină, cum este Rugăciunea de la Șibenice, din secolul XIV.

Cele două curente mari, cari au adus o revoluție în cultura omenirii, Renașterea și Reforma, au avut repercursiuni și în Croația. Renașterea literaturii italiene s'a simțit mult în Croația, și pe întregul litoral adriatic. Croația datorește Italiei, pe lângă înflorirea ei economică, și pe cea literară. I-a dat umanismul, care a creat noi concepții ale vieții și ale lumii. Prin el omul își exprimă liber gândurile și dorințele. Morala creștină medievală, care a luat omului bucuriile vieții pământești, prin umanism s'a îndreptat spre frumusețea acestei vieți, e dornică de o artă frumoasă, are tendințe științifice și privește mai optimistă viața.

Noul val de cultură a eliberat spiritul de lanțul medieval și l-a deschis larg ferestrele spre noi orizonturi și gânduri. De la primitivismul Evanghelic s'a trecut la o viață aristocratică. Umanștii s'au ocupat de cultura poporului și au ridicat școli. Umanismul a avut pentru Croația o mare importanță. Prin el limba croată a înlocuit pe cea romano-latină și tot prin el a început să se dezvoltă literatura națională.

Evoluția literaturii croate a fost legată de evoluția literaturii italiene. Epoca lui Tasso a născut secolul lui Gundulić. Unii dintre umanștii croați s'au silit ca limba latină să fie limba literară, iar alții au cerut să se scrie în limba maternă. Aceștia preferau mai mult limba în care se făceau ceremoniile de nuntă și de înmormântare decât limba clasică latină.

Secolul XVI și XVII au fost bogate. Toate ținuturile croate și dalmatine își aveau literatura lor. Ragusa era centrul cultural în care s'a continuat literatura sud-slavă în momentele când

Serbia era sub stăpânirea turcească, iar Croația și Slovenia sub cea habsburgică. Artiștii și arhitecții italieni au împodobit orașele Dalmației și ale Croației. Dar și artiștii croați au lucrat la frumosul mauzoleu al Papei Pavel II dela biserica Sf. Petru din Roma. Iacob Statilici și Jan Dalmațianul sunt vestiți sculptorii croați, care au lucrat și la Curtea Regelui Matel Corvina.

Croații, cari în aceste secole erau sub stăpânirea habsburgică, au trăit, ca și Slovenii și Ungurii, sub puternica influență a contra-Reformei, stăpânită de Jesuiți. Acest curent protestant a pătruns în Croația prin intermediul Sloveniei, în forma calvinistă și i-a adus o bogată literatură religioasă în limba croată. Aproape toți scriitorii erau preoți sau călugări jesuiți. În anul 1572 s'a înființat cea dintâi tipografie croată, unde s'a tipărit Noul Testament, catehismul lui Mihail Bucici și s'a tradus vestitul tratat de drept „Decretum Tripartitum” al învățatului ungar Verböczy. În fruntea culturii croate erau două familii mari de nobili: Zrinski și Frankopan. Se păstrează viu amintirea lui Petar Zrinski, strănepotul eroului dela Sighet care a înfrânt pe Turci și care ca Ban al Croației voia să libereze Bosnia și Croația de sub jugul habsburg. Răscoala lui însă a fost înăbușită, iar șefii ei aruncați într'o temniță de lângă Viena. Pentru popor au început a se tipări la Zagreb almanahuri, calendare și reflexiuni despre înțelepciunea vieții. Mikuláš Zrinski într'o lucrare istorică „Croația redivivă” a descris viața sufletească a Iliriei din cele mai vechi timpuri și a preconizat unirea politică a tuturor Slaviilor din Sud, fiind cea dintâi scântea a marelui curent „ilirismul”, curent romantic și național care a dominat tot secolul XVIII.

În timpul Mariei Tereza și a lui Ioșif al II, în epoca numită liberă și lozefinistă, Jugoslavia era împărțită în mai multe centre literare. În Bosnia, Serbia, Slovenia, Dalmația și Croația, literatura s'a dezvoltat spontan și independent una față de cealaltă, fiecare cu concepția și dialectul ei. Astfel că mișcarea culturală europeană care a proclamat deplina libertate a credinței, a gândirii, a dragostei active către oameni, îndurarea pentru cel oprostit — mișcare care a dezvoltat poezia inimii și a sentimentului, ca și conștiința națională, n'a avut ecou în această literatură dispartată.

În Croația mișcarea literară a pătruns prin Viena și Italia. Ea a adus poezii, epigrame și vestitele „maskerate” ale lui Marco Bruerovici. În literatura cultă nu erau împrejurări prielnice pentru dezvoltarea ei, deoarece limba oficială era cea latină și cea germană. Intelectualitatea citea cărți franceze sau germane, iar în limba croată nu se scriau decât texte economice. Dar acestea nu vedeau niciodată lumina tiparului. Molière cu spiritul său universal, bunul simț și vasta inteligență care îmbrățișa întreaga viață omenească, era foarte popular în Croația și simpatizat de toate clasele sociale.

Maximilian Vrhovac a început să adune lezauarele populare croate și expresiile literare. Era în legătură cu savanții slavi Dobrowsky și Kopitar și s'a ocupat de unitatea literară. Cereau publicului croat să ridice și să înobileze limba lor maternă, așa cum făceau Ungurii. Dădea exemplu pe Cehi, Polonezi și Ruși care luptau pentru dezvoltarea literaturii naționale și a limbii.

Habsburgii și Ungurii se întreceau care să la în stăpânire acest popor, a cărui limbă părea că dispare. Apariția lui Napoleon și înființarea provinciei Iliria — cel dintâi nume al Jugoslavilor — a trezit adânc conștiința națională, care prin „ilirism” a pus capăt germanizării, maghiarizării și latinizării limbii croate. El cerea colaborarea strânsă a tuturor Slaviilor în domeniul politic și literar. Conducătorul mișcării, Ljudevit Gaj, era sinteza tuturor dorințelor croate exprimate în „Danțu Horvatska” și „Matțu Ilirika”. La Viena și Budapesta tânăra generație de scriitori croați a cunoscut ideile noi romantice și pe toți romanticii slavi care s'au despărțit, cu ideea națională adânc pătrunsă în suflet. Sub aripa ocrotitoare a lui Gaj, au început să cânte desrobirea de sub Unguri, pe care îi considerau ca pe o însușă ce plutește în Oceanul slav și care ar face mai bine să nu turbure valurile Oceanului, să nu fie în detrimentul lor. Tânărul poet Pavel Stois în poema sa „Chipul Patriei” descrie Croația ca pe o femeie îndoliată și părăsită de toți, dojenește poporul care a uitat-o și se rușinează de limba ei. În cuvintele lui Gaj „Poporul fără naționalitate este un corp fără oase” a impresionat poporul. Idela lui Gaj despre o Ilirie mare a găsit ecou în inima tineretului croat, care s'a înfiăcărât la credința marelui mistui a Croației.

Ilirismul a înființat Academia jugoslavă unde se grupau savanții sârbi, sloveni și croați, Universitatea din Zagreb și revistele științifice „Rad” și „Matțu Horvatska”.

Întismul a fost un îmbold pentru dezvoltarea literaturii populare, în special a poeziei epice, care a devenit un element important al literaturii naționale. O poezie care a fost comparată cu cântecele lui Ossian și cu Homer. Ea tratează luptele cu Turcii care încep în Macedonia, își ating apogeul cu marele dezastru de la Kossovo, ajung la Dunăre, în Ungaria de Sud, apoi în Croația, Dalmația și Muntenegru, duc la liberarea Serbiei și se opresc la războiul balcanic și la războiul mondial. Poezia cultă este romantică și patriotică. Ea învață și exaltă, glorifică virtuțile naționale, celebrează trecutul glorios, face să se întrezărească un viitor mai demn.

Cu cel doi poeți *Ivan Mazuranici* și *Petar Preradovici* începe noua primăvară în poezia croată. „Moartea lui Small Aga Cengic”, ucigătorul de creștini, este cea mai interesantă lucrare a primului. Este o poemă epică în care ideea religioasă se armonizează perfect cu cea națională. Petar Preradovici a fost influențat de literatura romantică germană, de Heine și Lenau, de Byron și de cehul Macha. A cântat dragostea pentru patrie și pentru mamă, dragostea spirituală care se ridică deasupra pământului și care cuprinde întreaga natură și pe Dumnezeu ca simbol al dragostei eterne și universale. Dragostea este taina pământului; o poruncă divină; este lumina soarelui care usucă lacrimile noastre.

Preradovici ca și slovacul Kollar era un slavofil convins. Recunoaște trecutul trist al Slavilor, prezentul de neconsolat, dar prevede viitorul slav schițat de filosofii germani Herder și Hegel.

În secolul XIX Croația a trebuit să lupte din răzputeri împotriva maghiarizării limbii. S'au desființat toate ziarele și revistele politice croate și n'au fost lăuate decât cele literare — cenzurate și ele.

O figură proeminentă a secolului este Josip Strossmayer slavofilul, un Mecena croat care a încurajat știința croată. În anul 1854, Racki, Jagić și Torbar au înființat revista științifică „Kulzevnik”, au încurajat teatrul croat, influențat de cel ceh. Dramaturgul Kukuljević și Dimitrie Demeter au prezentat în afară de piesele originale inspirate din lupta Croaților cu Turcii și traduceri din cehă, germană, italiană și rusă.

Umanitatea, egalitatea și libertatea în spiritul dragostei creștine formează tonul principal al romanului și nuvelei croate. Naturaliștii croați au dat pe Senoa, observatorul vieții, pe Glaski, influențat de Balzac și Zola. Idila pastorală și fericirea în sânul naturii de la țară a inspirat pe Kovačić.

Pe la sfârșitul secolului XIX, scriitorii croați sunt preocupați să vadă în roman și în dramă opera de artă. În creația lor trece un suflu larg uman, un amplu sentiment poetic. Poeții caută armonii noi pentru a comunica cântecul intim al sufletului lor printr'o bogăție și varietate de forme necunoscute până la Nazor, poetul înconjurat de basm, Šimunović, Ogrizović, Pavličić și Volnović, care au adus mișcările moderniste grupate în jurul revistei „Hrvatska moderna” note de călătorie, scrieri patriotice, probleme umane. Ei cântă întâmplările locale, măslinul și busulocul. Sec. XIX n'a dat însă Croației nici romane, nici eseuri, nici memorii, care au făcut gloria literaturii franceze și ruse. Proza este mai importantă căci ea este marele instrument prin care se exprimă gândirea modernă. Renasc teme vechi, eroul istoriei și al legendei apare pe scena literară. Țăranul este reprezentantul rasei și al poporului. Krleža Ivo Andrić, Cesareț transformă în opere de artă turburările, durerile și speranțele pe care le va aduce pacea. Se ridică împotriva războiului cu atrocitățile lui, a convențiilor sociale și politice.

După războiul mondial, același soare care a luminat pasiunile romantice a încurajat și a susținut desbaterele naționale. Literatura s'a pus în serviciul convulgerilor politice, cări i-au adus astăzi independența politică.

De acum Croația își va pune în valoare și creațiile ei spirituale.

TEXTE ȘI SCRISORI

Câțiva poeți germani, cântăreți ai muncii

de

Horia Petra-Petrescu

În loc de orice tratate estetice despre poezia socială contemporană și din trecutul nu prea îndepărtat, din literatura germană, vom reda unele strofe și citate mai lungi, desprinse dintr'o antologie recentă, a lui Will Vesper, dintr'o antologie de „Ironică feminină contemporană” și dintr'alte cărți, tendințele, îndrumările sănătoase ale poeziei germane sociale moderne.

Discuția dacă tendința în artă este îndreptățită, e o poveste veche. E vorba aici dacă poeziiile arătate au pe lângă tendință și un suflu poetic, ceea ce se poate verifica din caz în caz. Au știut poeții să aducă deasupra strofelor o aureolă de poezie sau au scris un articol de gazetă? Intrebarea întrebărilor.

Scritorii indicați aici ar putea fi sporiți cu încă mulți alții. Trebuie să ne mărginim la câțiva.

Tonalitatea care se desprinde din majoritatea poeziilor germane este himnică — un urieș imn adus *muncii dela țară*, a lucrării pământului, amăsurat lozincilor date dela centru: țărâniimea trebuie ridicată la adevărata ei valoare! Același curent sănătos și în cadrele muncitorimii orașenești.

La țară, hai, la țară!, strigătul *Adei Negri*, fără de nota revoluționară, mai bine zis cu o revoluție binefăcătoare.

Hermann Claudius, unul din cei mai cunoscuți poeți (n. 1878, premiat în 1937 cu „premiul poezilor” de „Soc. iubitorilor de cărți” din orașul Chemnitz) preaslăvește pe țărani, în „Cântecul despre țărani”, astfel:

„Gândesc, când văd țăran cum ară-ogorol:
Așa ar trebui să lucre 'ntreg poporul!”

Și urmesză, ca să-și comenteze teza: noi, cellalți, orașeni, umblăm prin orașe, în ghetee ușoare — ne bucurăm pe urma hărniciei lui, ca „niște căprioare la marginea pădurii” — câtă vreme țărâniimea a fost mai întâi și mai întâi. După țărâniime s'a înființat scrisul și umblatul cu ghlozdanul subsuoară. Înșiră meserii orașenești, „dar *singure* ele nu ne pot folosi în vieață!” De aceea:

„E sfânt fierul cel lat, luciul, de plug și sfinte
Sunt mâni cari ară volnic, cu țărânească luare-ăminte...
Așa voit-a Domnul, pe om când plămui:
Vrem credincioși s'o ținem, pân' toate s'or slări...”

Clasele sociale — deci — într'o *colaborare!*

Herybert Menzel (n. 1906 — premiat în 1938 cu premiul orașului *Berlin* pentru *literatură*, în 1940 cu premiul *cultural* al unei formațiuni nat.-socialiste și tot atunci cu un premiu al Fond. *Harry Krelsmann*) cântă pe țărani și țărancele cari s'au dus la coasă. Grâul „freamătă”, socplii se adună — soarele este într'amiază. E un forfot continuu.

Nu mai că ridică stăpânul codoriștea coaselor și se uită lung spre sat, surâzând. Strigă mai apoi coșșilor: Veniți, da umbra pomul — să odihnim o clipă. — Vine nevasta cu pâinea și ulciorul.

Țăranii se adună la marginea ogorului:

„Și stai acum grămadă, privesc mut
La grâul necosit, la grâul cel căzut.
Odihna lor e ca o rugăciune.
Stăpâna 'mparte — cu slințenie — pâne...”

Iarăși o apoteozare a muncii câmpului și o aureolare a pâinii, ca produs al acestui muncii. Ca într'o pânză de-a lui *Smlgelschl*.

Reușit a descrie *mistica pâinii Wolfram Brockmeier* (n. 1903 — premiat în 1934 cu

premiul pentru poezie al oraşului Lipsca), în poezia „Coptul pâinii”.

S'ar putea spune: ce subiect banal! Şi — totuşi — cele cinci strofe rămân.

În brutărie este încă întunec. S'a sculat bunicul, brutarul, a aprins focul, „şi-a înmuiat mâ-nile în rugăciune” şi a vârit pânea în întunec.

Curtea e plină-plinuţă de mirosul cald al coajei ce se rumeneşte, iar moşul povesteşte copilului, nepotului, ţâncului despre... sămânţă, grâu, vânt de vară, anotimpuri... Copilul ascultă, deschizând ochii mari — bunicul îl trimite în pivniţă după un vin, „cel mai curat sânge al pământului”, că-rua îl „alătură pânea”.

Cu glas mistic spune mai apoi bunicul nepotului:

*„Pe marele patru pânea 'n ea 'mbină:
Pământul e, aierul, apa şi focul;
Un cer — umezeala de sus — o stropi,
Sălbatăcă vipia, din tot locu' — o 'nveli,
Din gropniţi cresc, mai apoi, în lumină”.*

Toarnă vin, imble şi pe copil, scoate o pâne bine prăjită din mijlocul Țiglelor şi-l înveşte pe copil în „miresma asta de pâne”.

O paranteză: *Wilhelm de Scholz*, un scriitor de seamă, din generația mai veche, scriitor dramatic, novelist, romanțier, poet, fost președinte al Academiei artistice din Berlin, scrie o „*Inscripție pe o fântână*” care are o semnificație mai adâncă.

La *Scholz* e apa „al pământului rece sânge”, apa invită pe călători să le stingă setea, dar ul-clorul, umplut-ochlu, cu susurul său, vorbește:

*„Acasă voi apă n'o să purtați,
Făr' umbra curgerii vecinice-a mele;
Ecoul revărsărilor mele rebele,
'n ulcioarele voastre, multe și grele.
Beți și vă-apucă atunci un dor,
Nepotul, de biet călător:
Oriunde el ar și călători —
Furtună nu-l poate vreodată potoli,
Curs de-apă beut-ați și timp, în trezvie.
Cea mai adâncă-i a mea beție!...”*

Exemplu cum din tema cea mai simplă un adevărat poet este în stare să scoată note adânci, pline de cuprins mistic. Din ughle recunoști pe leul Firește, poezia aceasta este a unui intelectual care vrea să albă pecetia intelectualității.

Să trecem mai departe.

Hans Giebisch (n. 1888), un poet din Moravia, cântă pe țarancă — munca ei Istovitoare, dar roditoare pentru viitorime.

Dacă *Edith Zenker*, cântându-și mama-țarancă, se apropie de ea mai tare, în urma muncii

dela țară — nu avusese prilejul să lucreze, fiindcă a crescut tot cu cartea în mână:

*„Astăzi, când slujesc și eu la țară,
Pământul și altă muncă — aflară —
Așfel nevedelor de-atât scris le-a fost vorocul!
O, de când văzui atât pământ,
Mamă, de atunci de tine strânsă sânt —
Mă-mi stai alături în tot locul!”*

Hans Giebisch înseamnă greutatea țarancii: de când se creapă de zluă până seara târzlu lucru, la vatră și la fântână. Aprinde focul des-de-dimineață, leagă sнопii în vipia amiezii, se îngrijește de servitorime și de vite, seara. Munca și lăuzia i-au măcinat dragălașta tinerețelor, „mâ-nile ei arse de soare, aspre”, adevăresc că a muncit din greu.

Privește, ca o statuie-bust de a lui *Meunier*. A fost veselă la joc, cu obrazii rumeni — dar, „înclul cel subțire” i-a dat o chemare sfântă:

„Când totul vestejește și se desolăguste”

din poala ei „înflorește din nou puterea poporului”. Cânt maternității.

Frumos descrie *Helmut Bartushek* (n. 1905, premiat cu premiul pentru poezie, în 1938, de orașul Lipsca) pe „*Sluga*” dela țară. Îl profilează în antiteză cu stăpânul său, țaranul, stăpân al moșiei. Sluga se scoală des-de-dimineață, trebuie să se trezească tocmai „când Domnul sdrobește noaptea cu șgomot, din turn, cu brațul de metal (bronz)”. E mai fericit servitorul. De ce? Fiindcă părăsește palele pe cari a dormit — și vede cum se creapă de zluă. Dă de vântul proaspăt, de „norii de amurg”, — lapadă cămașa și „înnoată în lumină”.

În loc de locuța de slugă are acum „câmpul care strălucește de rouă” — îl „lucește lumea albastră”, câtă vreme stăpânul are numai acoperișul strâmt deasupra capului. Aude sluga „cornul vântului de amiază care se pierde 'n lumea largă”, îl dă „binețe” grâul cu aurul verii și macul plin de purpură — aude „gura fermecată a pădurii” — și odihnește, când e „ceasul de odihnă”, „lângă râul stelelor”. Ca într'un tablou din Engadinul lui *Segantini*.

*„Cu plata gazda — apoi să-l tot imbie!
Nimica toată plata 'n ochii lui!
Sămânță, hei, cum sbori din glie 'n glie!
Cu inima pământu' 'ntreg iubește
Și — ca sămânță — inima-i rodește...”*

Nu pentru plată! strigă sluga alci — ci pentru bucuria de a lucra!

Același gând: „înima semănată în pământ”, îi nutrește o poetă. *Edit Zenker* („Cărări ale iubirii”, Lirică feminină contemporană), în „Mulțu-

mlă pentru recolta câmpului". „... Am aruncat odinioară sămânța — am legat acum snopii — și deodată simțim parcă am fi semănat atunci în pământul primitor și inima. Acum zace și ea, crescută adânc în pământ”.

Josef Weinheber este unul din cei mai mari poeți contemporani. Trăiește în Viena. Născut în 1892, a publicat o serie întreagă de volume de versuri, de o prospețime și robustețe, de o eufonie și adâncime filosofică remarcabile. Wili Vesper îl caracterizează: „Un volum svelt de ode. Capodopere ale limbii germane. Turnate ca în metal, neplătore și de o încordare tragică supremă”. Într-o antologie a „Limbii germane”, este înșirat, cu modele, ca făuritor al limbii, lângă Luther, Leibniz, Klopstock, Goethe, Fichte, Humboldt, Arndt, Grimm etc. și Weinheber. Un poet liric de primul rang, cu nota socială pronunțată. Țipătul de alarmă: *Salvați intelectualitatea!*

În 1936 a fost premiat de univ. din München cu „premiul Mozart” (10,000 m) pentru artă. În 1941 a fost ales să scrie oda festivă la festivalul de gală al serbărilor Mozart din Viena.

Acest Weinheber are o poezie intitulată: „Blidul” (Die Schüssel). Ce gânduri se înșeală, privind un blid? Tema ar putea fi așa de prozică, întocmai ca la coptul pâinii!

„De pe marginea-ți rotundă
Cald alint ți-se desleagă —

Munca-aduci să odihnească
Și 'mpreună tu casa 'ntreagă”

ințepe Weinheber, ca să urmeze:

„După cum ți-e îndurarea,
Sus și josu' — al vieții joc, —
Tot așa se cumpește —
Nu mai șovăie de loc.

„Cine-i mic 'nainte-ți oare?
Mare oare' cine mi-i?
Apropiat mai mult ca toate,
— o poală-a mării par'că-ai fi”.

Umple-te, strigă Weinheber, și la cel ce n'are, altfel:

„O, sătulul prea adesea
La flămând nu vrea să dea,
Dar atunci întreagă lumea,
Vai, în flacări o să-mi stea!

„O, ușor ar fi, de vrea-re-ar
Să prefacă forma ta
Într'o cupă cu frugiță
Și cu flori: nu-mă uita!

„Ce ne-ajută oare 'n viață
Dania ta de n'o 'mpărțim?
Dărnicia ta ne 'nvață, —
'Pe săraci cum să-i cinstim...”⁽¹⁾

⁽¹⁾ În poezia minunată „Cartea” încheie Weinheber (Carte ai), „Si-un har, fiindcă viețuiești,
Har de a ne ridica,
Sguduitoare de frumos
Știința asta sfântă-a ta!...”

(Va urma)

GÂND ȘI FAPTĂ

Transilvanism și Panromânism

S'a crezut multă vreme și se mai crede încă în virtuțile creatoare de cultură ale peisajului. La morfologi ai culturii și metafizicien, ca Oswald Spengler și José Ortega y Gasset, puterea zămisliitoare de cultură și de stiluri de viață a peisajului tronează cu țaria implacabilă a destinului, lăsându-ne să bănuim doar în chip divinătoriu, nostalgia sufletului după orizontul său spațial, după peisajul său, care e numai al său.

Oricum ar fi însă, cu toate deosebirile de nuanță și intenții, un fapt rămâne nedesmințit, credincioși acestei ipoteze, trebuie să admitem prioritatea peisajului în creația culturilor. Simbolurile spațiale, ca stepa, plaiul etc., sunt factorii determinanți în apariția culturilor. Numai cernut prin sита lor, sufletul devine creator de bunuri spirituale. Dar trebuie să recunoaștem că importanța covârșitoare îl revine peisajului. Peisajul deschide orizonturi, determină gesturi, atitudini și viziuni. Tot el creează ritmurile de largă respirație ale sufletului anonim. El dă formă, articulații și înțelesuri creșterilor spirituale. Ie hotărâniceste elanurile și le prescrie direcțiile. Peisajul conține virtual toate posibilitățile de dezvoltare ale culturii. Pretutândeni, în ultimă analiză, domnește forța nivelatoare a peisajului și aspirațiile lui uniformizatoare.

Se cere ca să privim mai de aproape și celalalt obraz al problemei. Adică, admitând cei doi factori creatori de cultură, peisajul și sufletul, într'un raport de corelație, să vedem ce li se cuvine celui din urmă, mult timp nesocotit. Privit din această perspectivă, deși este consubstanțial peisajului, sufletul, mai ales în ipostaza de *marele suflet anonim*, ne apare mai plin și mai cuprinzător. El înviețulește și simfonizează peisajul. Îi imprimă direcții și îl determină înălțimile. Sufletul, revărsat în cadrele orizontului său spațial, pe care și-l determină și-l întretine prin toate puterile focului său viu, își asigură creșterea ilimitată, dar adâncă. Nu trebuie uitat niciun moment că în cazul de față e vorba de sufletul anonim al unei comunități sau al unui popor. Ne interesează, prin urmare, reacțiunea colectivă a unei sensibilități etnice și nu fenomenele singulare. Sfințirea sângelui prin suflet înseamnă spiritualizarea cărnii, iar învierea spiritului prin sânge, transfigurarea acestuia în viață.

lată norma supremă, de a cărei împlinire atarnă viçoarea sufletului anonim și cristalizarea lui în forme de cultură. La acest punct, al cristalizării, când sufletul își caută formă pe care s'o sfințească prin conținuturile lui, prezența peisajului este necesară. El este cadrul care cuprinde și hotărâniceste aluatul dospitor al sufletului. Florile sufletului nu se pot desvolta decât în acest cadru. Astfel privind lucrurile, peisajul ne apare ca un mijloc de realizare al sufletului. Vedem, deci, că accentul cel mare cade pe al doilea termen al raportului peisaj-suflet. Pe lângă raportul peisaj-cultură, am procedat la disocierea raportului peisaj-suflet tocmai pentru a scoate în relief virtuțile creatoare de cultură ale celui din urmă. Prin faptul că-și alege un anumit climat cosmic pentru împlinire, împrejmuit de brâu orizontului spațial, sufletul își asimilează anumite *simboluri spațiale*, al căror destin este hotărâtor de stiluri și culturi. Nu ne oprim acum asupra acestor simboluri. Faptul ce trebuie reținut, și care constituie esența punctului nostru de vedere, este următorul: *rolul coarștor în fixarea orizontului spațial și în crearea simbolurilor spațiale îl are sufletul.*

Numai ceea ce sufletul nostru, al tuturor, varsă în peisaj, numai prin ofranda cu care el înzestrează climatul cosmic în care crește și numai prin aspirațiile lui către limpezimea simbolurilor spațiale, peisajul este investit cu bunuri spirituale.

Căci numai prin ritmul, gestul și atitudinea pe care li le imprimă sufletul, peisajul semnifică ceva. *Peisajul este ceea ce vedem noi în el.*

Două fapte de reală trăire sufletească verifică această ipoteză: *nostalgia sufletului după peisajul său propriu și conviețuirea în cadrele aceluiași peisaj geografic a mai multor stiluri de oiață și culturi.*

Numai ținând seama de primul fapt, înțelegem nostalgia Rusului după stepă și sfântul dor de plai al Românului.

În legătură cu aceste probleme, s'a pus în discuție, imediat după trecutul războiu mondial, așa numitul *transilvanism*. Teoretizat de literații minoritari din Ardeal, transilvanismul a ajuns sub privirile acestora o formulă

creatoare de istorie. Robi ai credinței, insuficient controlate, că același peisaj cosmic determină o mentalitate omogenă, anihilând oarecum diferențele calitative, de structură și de funcțiune, de sensibilitate și de gândire ale popoarelor conlocuitoare, au ajuns la formula transilvanismului. Nu discutăm substratul politic al acestei probleme, ci o privim numai sub aspectul cultural, așa cum a fost agitată mai mult. În mintea teoreticienilor lui și a aderenților acestora, transilvanismul este o entitate mai mult sau mai puțin neutră, care absoarbe toate caracterele specifice ale comunităților etnice din Ardeal, unificându-le, arbitrar și artificial, într'un chiag uniform și cenușiu. E curios însă cum această aspirație de înfrățire și egalizare apare necesară numai după războiul mondial, iar astăzi parcă și-a potolit setea de ideal unionist. Oricum ar privi transilvanștii lucrurile, nesocotesc un adevăr elementar: *ceea ce fixează peisajul, imprimându-i determinații, semnificație și valoare, este sentimentul destinului istoric pe care sufletul anonim al unei comunități etnice îl toarnă în tiparele lui*. Prin acest sentiment al destinului său istoric, sufletul anonim al unui neam își sfințește peisajul, și-l apropie, și-l anexează în mod definitiv. Nu trebuie să uităm însă că puterea primordială și transfiguratoare o are sufletul anonim. Și prin aceasta revenim la cele susținute mai sus.

Căci în cadrele acelui peisaj geografic, diversele suflete anonime fac să înflorească așezări, rosturi și creații cu totul diferite. Exemplul peisajului transilvan, în această privință, este edificator. În acest peisaj, ochiul eliberat de prejudecăți și de interese străine vede, cu multă ușurință, cum alături de străvechile rosturi românești crește, lungă și juguiată, înălțată și înaltă, rândulala săsească, cu fața pururea întoarsă spre țara de baștină, ale cărei noștașii gotice le simte și azi, după aproape un mileniu de înstrăinare, saxonul din Ardeal. - Dar alături de sufletul românesc și saxon, în același peisaj, sălășluiește, pătruns de dorul de stepă, sufletul maghiar. Iată, prin urmare, adevăruri care zdruncină din temelii construcția subredă a transilvanismului, atrăgându-ne atenția asupra caracterului ei topic. Aici, mai evident decât oriunde, lese în relief rolul covârșitor pe care sufletul anonim și sentimentul destinului istoric îl au în fixarea și valorificarea peisajului. Importanța peisajului este de ordin secund.

Concluzia considerațiilor de mai sus este următoarea: *nu există transilvanism*. Sau, dacă totuși unii voesc să

vorbească despre el, *ecoafia lui se conoereste în ecoafia panromânismului*. Mai precis: *ecoafia este un termen în ecoafia panromânească*.

Panromânismul denotă, în sensul pe care l-am dat, cea mai cuprinzătoare categorie spirituală, națională și politică a neamului românesc. Totalizează, în armura unui singur cuvânt, marele suflet anonim al națiunii române, legat așa de mult de plaiul numeroaselor lui țări, care se întind din câmpia panonică până dincolo de Bug, cuprinzând și Macedonia, și Valea Timocului, și Morlaci, și fostul Banat jugoslav, și pe Românii din Istria. Pentru cine ar vrea să scrie odată ontologia sufletului românesc, plaiul este un element indispensabil, nu prin existența lui obiectivă, ci prin ceea ce sufletul românesc a depus în el. Dimensiunile destinului românesc sunt dimensiunile împărătești ale plaiului din veac al neamului românesc. Astfel, sufletul românesc de pretutindeni și-a făcut din plaiu simbol spațial, oglinda propriei sale misiuni. În acest fel înțelegem noi panromânismul sub aspectul spiritual-creator: *solidaritatea sufletului românesc cu plaiul*.

Astăzi, și mai ales în Transilvania, unde fenomenul apare și mai pregnant, puterea noastră miraculoasă constă tot în acest *solidarism, în această aderare spontană și benevolă la panromânism*. Numai dela acest solidarism putem aștepta eflorescența supremă a spiritualității românești și mântuirea noastră ca neam.

Și acum să ne întoarcem la transilvanism. Negarea lui categorică, pe care am pronunțat-o cu deplină convingere, nu însemnează și negarea regionalismului creator. Trebuie să precizăm însă noțiunile. Constituindu-se într'o *entitate supraregională* și oarecum *cosmopolită*, slugind unor zei cu totuși strelni de duhul pământului, dar mai ales al plaiului, transilvanismul rămâne o formulă suspendată deasupra realității.

Un lucru trebuie însă lămurit: să nu creadă cineva că regionalismul spiritual contrazice panromânismul. Între cele două realități există un raport de participare organică dela parte la tot, și nu de contradicție. Regionalismele creatoare nu sunt decât fețele multiple ale aceleiași spiritualități etnice. Drumul nostru de viitor, prin urmare, nu poate fi altul decât drumul de mântuire al neamului prin puterile reintregitoare de hotare ale panromânismului.

GRIGORE POPA

CRONICI

Aspecte epice provinciale

Dorel Drăgulescu, Urstă...¹⁾

Voicu Milian, eroul romanului „Urstă”..., este un *invins al vieții*. După ce termină cu daosebit succes „magna cum laude” facultatea de drept din Viena și, feliicitat de inuși rectorul și de consulul României, printr'un banchet de rigoare își ia rămas bun, conform tradiționalelor obiceiuri studențești de acolo, de viața universitară cu halbele ei de bere și cu nostimele ei Gretchen, se întoarce în țară. Descinde mai întâiu undeva în Banat, în apropiere de Vârșef, în satul lederii, logodnica sa în eternitate. Acolo, într'un decor rustic, în casa primitoare a dascălului, țese cele mai frumoase visuri de fericire (Partea I. Apusul vieții de student). Curând, am zice *prea curând*, acele visuri se vor risipi. Primele lovituri le primește dela societatea coruptă a capitalei, unde îl găsim în căutarea unei pâini. Deși înzestrat cu'n farmec personal de cuceritor de inimi femeiești și c'o ușurință în debitarea cunoștințelor, căci Voicu este un orator, dublat de-un talentat scriitor, nu se știe din ce motive de repulsie rustică față de viciile și corupția capitalei, o notă de caracter artificială și romantică, se lasă copleșit de eșec după eșec, părăsește lupta și se 'ntoarce desamăgit în satul natal: „Ori, poate și el nu e decât un țaran. Transformarea, cu toată școala pe care a făcut-o, nu s'a făcut încă?” Sau „de ce felul lui de a se gândi nu se potrivea cu al celor din capitală?” Dar *urstita* îl urmărește și mai departe c'o *implacabilă* rapiditate. Acasă, în Lavinieștea de pe Murăș, starea materială a părinților scăpătase, iar tatăl căzuse la patima beției și se răzbuna în scene brutale pe Lelea Crina, mama lui Voicu, o femeie supusă și blândă. Nici *Taica-Moșu* nu-i mai poate împăca. După câțva timp primește vestea fulgerătoare a morții lederii și, luând asupra sa învinuirile părintelui bețiv, că el ar fi cauza sărăcirii, ia lumea 'n cap, poposind deocamdată la prietenul său de studii din Viena, Radu, acum inginer-agricultor la moșia părintească de lângă Vanci. Descrierea nunții ultimului cu Ileana este unul din capitele inutile în construcția literară a romanului. (Partea II. Nădejdi spulberate).

În monotonia ritmată a trenului, care-l duce la moșia lui Radu, își deapănă amintirile din copilărie, din adolescență și din timpul anilor de studii dela Cluj și Viena, cu vagi reminiscențe din Goga în legătură cu plecarea la școală: — De ce l-au dat la învățătură?... Ar fi fost și el ca Ion

al Leanei, ca Ghița a Firii și ca mulți alții de vârsta lui, cu familie, mulțumit și poate și fericit. Dar așa?... Tot din Goga „gura roșie a zorilor”, care se ivesc după potopul de ploaie din noaptea plecării: „După puțin stătu ploaia iar bădea Nicu scoțându-l din țoluri îl dascăli, spunându-i să învețe și să se ferească de răi, că el îl dă, dacă învață bine, până la cele mai înalte școli...” Dar să aibe grije „că vijelia ce li se iscă în cale îi sorocise multe greutăți. Că va trebui să muncească din greu, ca să străbată 'n viață, dar tot va răsări odată soarele și pentru el și-i arată cu codărișca biciului, gura de foc a răsăritului”. Evocările acestea din copilărie, ca și criza mistică dela 14 ani, când se furișă în bisericuța satului, ca să-și mărturisească aleanul în rugă fierbinte către Maica-Domnului, ca și amintirile duioase despre *Taica-Moșu* ocupă însă prea puține pagini ca să motiveze sensibilitatea exagerată și bo'năvicioasă a eroului. La conacul lui Moș-Spiridon, tatăl lui Radu, îl așteaptă doi îngeri de fete: Dochița, localnică și Valentina, una dintre cuceririle dela București, care amândouă dau o luptă plină de gingășie feminină cu toate armele din arsenalul iubirii și al cochetăriei pentru inima acestui bizar Don-Juan. Prin'to imposibilitate psihologică — rezultând din contrastul nemotivat între succesele amoroase și politice ale eroului și între încăpătănarea sa în desnădejde — nici farmecul drăgălaș și sincer al acestor fete, nici efectele de mare orator, stărnite la țărani din regiune, adunați la *ruga* dela Vanci, nu-i mai pot restabili echilibrul sufletesc. După ce află din ziare știrea despre moartea mamei sale, o pornește în neștire peste câmp și se sinucide între împrejurări similare cu Radu Comșa din „Intunecare”. Elementele de melodramă sunt bineînțelese în desavantajul d-lui Drăgulescu: „Atunci apăru din *neant* figura lederii cu surâsul ei blând pe buze și cu ochii senini ce parcă-l chemau. Din *nimic* a apărut și 'n *nimic* s'a pierdut. Voicu duse atunci mâna într'un buzunar din care scoase la *lumina lunii* un revolver, pe care apoi și-l îndreptă mecanic spre tâmplă. Răceala țevii îl desmetecii o clipă. Îndreptându-și privirile spre ceruri ceru iertare Dumnezeuului bun al copilăriei lui: — Doamne iartă-mă, dar nu isprăvi bine vorba că degetul și apăsă pe trăgaci. O *flacădră roșie* urmată de o detunătură și se prăbuși. Scormonind cu degetele țărâna, o străase

1) Editura Lumea, Timișoara, I. a. 223 pag.

moale în pumni. Un ultim suspin și potolindu-se din avârcolitură își taiehele destinul nemilos și implacabil. Crușulita lederii ulărna prin deschizătura cămășii ca o deslegare dumnezeiască de păcat. Sufletul din cer veghia asupra lui, apărându-l de *ghetorele Satanei*". (Sublinierile sunt ale noastre). Pagina de roman feuilleton, în cel mai bun caz pare scrisă acum 80 de ani, în plin romantism (Partea III. Înfrângerea și moartea).

Valoarea literară a romanului este astfel minimă; mult prea schematic, el cuprinde mai mult pastişe, decât *trăire* în înțeles estetic. Analiza binevoitoare nu s-ar putea să se aplice, decât unor detalii ca s. ex. scenele din viața de student dela Viena, câteva trăsături în legătură cu lubricitatea d-nei Popescu, soția funcționarului din Minister, care-și impune grațiile fanate secretarilor soțului, descrierea mai animată și cu interesante date *etnografice* a nunții lui Radu. Ruga din Vanci, sau capitolul „Lacul scutură pe dracu” în care într’un decor de sabat țiganca Neaga vrăjește moartea lui Voicu, săvârșind ritualul legământului cu Satana: „Io, scutur socul, Socul scutură locul, Locul scutură lacul, Lacul scutură pe dracu, Dracu scutură pe Dochîța”. Mai multă finețe în creionarea portretelor feminine (v. Doda) și mai ales în redarea rivalității delicate și totuși așa de rafinate a fetelor pentru cucerirea dragostei lui Voicu. Dar toate aceste fragmente nu sunt sudate în deajuns într’o acțiune unitară și motivată. Și nu atât construcția formală, care, pornind dela cunoscutele modele din literatura conțemporană, are oareșcare ansamblu arhitectonic, cât înșirarea în acest cadru a unor fapte diverse, nesustinate de-o ideologie corespunzătoare și nedesecate destul de pătrunzător, pricinuieste impresia defavorabilă.

La fel personagiile sunt prea vag schițate, fără consistență și fond sufletească adâncită, sau cu unul convențional-semănătorist (v. Moș Spiridon s. Taica-Moșu). Dar mai ales lugubru și plângărețu erou principal, care pare mai mult o fantomă a altor vremi, nu ne înduioșează de loc. Într’adevăr cutioara-amanet cu testamentul lederii îl absolvise de tragice penitențe sentimentale, iar lipsa de interes pentru păsurile și durerile colective, care ar fi putut fi chiar un mijloc de eliberare din obsesia erotică, îl situează într’o lumină defavorabilă de egocentrism, azi foarte demodat. În sfârșit în momentele cele mai tragice, când se

abuciumă pentru pierderea lederii d-l Drăgulescu îl pune să reediteze reflexii banale din nalva poezie a lui Vlahuță: „Ce-ai făcut, Doamne? De ce mi-ai luat-o? De ce ai stins făclia acestei vieți tinere și tăciunile aprins al ochilor săi? !.. Dar nu, te-ai înșelat! Ca mâine chipul ei, care zici că e făcut după chipul și asemănarea Ta, va cădea pradă viermilor și atunci nu vei mai avea nimic... etc.” În felul acesta astăzi nu se mai poate scrie. Totuși o menținere mai îndelungată a romanului pe șantier i-ar fi putut poate consolida articulațiile gelatinoase, curățându-l și de șgura din unele fraze rău și greoi construite și evitând acumularea de greșeli ortografice, prea multe ca să poată fi scuzate numai cu inadvertența zețarului.

Depășind sfera pur literară, s’ar putea discuta despre valoarea de *document social și psihologic* a romanului. Eroul este un desrădăcinat-romantic, care refuză să dea luptă demnă cu viața și se lasă biruit — am zice nu fără oareșcare voluptate — de nu știu ce destin nemilos. Atât Voicu, cât și prietenul său aparțin cronologiceste generației de intelectuali, imediat următoare lui Radu Comșa sau Titus Herdelea (Ion, Răscoala), cum rezultă din unele aluzii la congresele studențești și din anumite teorii sociale — astăzi actuale — expuse de Voicu. În formația lor intelectuală și afectivă se oglindesc deci unele aspecte interesante ale vieții noastre publice contemporane, mai ales în raport cu colectivitatea satelor, lipsite însă de suficiență amploare și documentare.

Psihologiceste încercarea de roman a d-lui Drăgulescu, ca și de altfel monografia romanțată a doctorului E. Dobrotă, nu sunt decât o *diversiune*, sau în termeni de *analiză abisală* o compensație subconștientă. *Iluziile*, care în viața de student fosec mai mult ca oricând, căci ele sunt acolo alimentate și de combustione juvenila, dar și de material livresc, neputându-se realiza poate nici parțial în ambianța socială de mai târziu, răbufnesc prin derivație în domeniul literelor.

Dicțonul: Et in Arcadia ego! nu este însă un păcat capital. În orice caz lui se datoresc și aceste modeste contribuții epice pentru o viitoare frescă socială a unui ipotetic Balzac ardelean.

P. Drăghici

Versuri din Transilvania nordică¹⁾

Am primit de curând dela cineva această carte, care mi-a dat una din cele mai rare bucurii. O bucurie oarecum similară celeia pe care o încerci la întâlnirea neașteptată, după ani de zile, a unui prieten drag.

Înainte de a o citi însă mă neliniștea o teamă: că nu voi găsi în ea bucăți care într’adevăr să fie de „antologie”. Știam că cei mai mulți dintre îndrăgostiții de vers veniseră dincoace: Mihai Beniuc, Gr. Popa, Emil Giurgiuco, etc. etc. Și temerea nu mi-a fost neintemeiată. Dacă judeci cartea fără să ții seama de anumite condiții istorice, ea nu prezintă prea mult interes. Ea este însă o pălpăire de lumină românească de acolo unde douăzeci de ani i-am obișnuit cu soare plin, dar pe care un tragic sfârșit de August l-a pus sub obroc. În această lumină trebuie judecată cartea. Despre autori și despre poezie în parte, *veritas sine ira et studio*.

Poezia lui *Ionel Bulboacă* păstrează toate semnele începutului. Într’o formă poporană și cu un conținut cu tendințe caracteristice mai degrabă poeziei culte, ea nu reușește să ne redea ceva realizat, deși uneori are scăpări de versuri, în care talentul se anunță fără posibilitate de contestare. Este o poezie care își caută drumul cel mai potrivit.

Ștefan Căprariu ne oferă numai poezii erotice. Cu o nostalgie și o înclinare spre tainic dusă până la popularea poemelor cu fantome, poeziile trădează totuși, deși uneori au versuri schioape și rime tocite, reale posibilități de creație.

Ion Cherejan, cu toată tristețea pe care o răsfrâng unele poeme, este visătorul care nu renunță la nădejde. Transcriem câteva versuri semnificative din „*Poem tânăr*”

1) Cluj, 1941, Edit. „Tribuna Ardealului”, pag. XVI + 208.

„Măine porni-voiu cu zâmbet pe faţă
„Spre albe şi clare climate de vis...
... Spre-un nou paradis
„Porni-voiu,
„Porni-voiu cu sete spre-o nouă vieţă
„De vers şi de vis”.

Pag. 29.

Pentru o altă semnificaţie, asupra căreia vom mai reveni cu exemple din alte poeme cuprinse în această antologie, mai cităm câteva versuri, în care cuvântul „fară” scris când cu literă mare, când cu literă mică spune destul de mult:

„La fară merii îşi scutură florile,
„In Tară dimineaţa sângeră zorile;
„La fară seara lacrimează zările:
„Tară, bucură-te,
„Spre azur sunt pline de flori cărările”.

Pag. 37.

Versurile:

„Când avana ursită izvorul de lacrimi li-l stânge,
„Tăranii cer să-şi răzbune pământul şi cerul”...

Pag. 47.

muşcă, mai îndrăzneţ, din acelaşi fruct oprit.

Teodor Ciceu, preot câţiva ani într-o comună din apropierea Dejului şi acum la catedrala din Cluj, se resimte din plin de influenţa mediului în care a trăit şi pe care îl place atât de mult să ni-l zugrăvească. Versul lui e tăiat simplu, greu, fără ascunzişurile adesea dăunătoare ale versului cult. Tăranul lui îşi spune simplu:

„Mă chiamă Nicolae Săcară
„Şi locuiesc între hotară”.

Pag. 73.

Pentru acest ţăran raporturile cu lumea înconjurătoare sunt atât de strânse încât urcă, în cele din urmă, până la o completă identitate. Cităm, spre exemplu, un fragment din aceeaşi poezie, Nicolae Săcară:

„Sunt frate bun cu Soarele
„Şi cu pământu’;
„Cu holaru’
„Cu caru’
„Cu amaru’
„Şi cu vântu’.
„Surori îmi sunt ogoarele,
„Livezile,
„Cirezile,
„Moinele,
„Doinele,
„Oile,
„Ploile.
„Sunt una cu plugu’ şi cu grapa,
„Cu grebla şi cu sapa,
„Cu coasa şi săcurea,
„Cu câmpu’ şi pădurea”.

Pag. 73.

Adeseori însă ţăranul lui Teodor Ciceu este idealizat până la nenatural, — „Plugarii”, „lon”, „Florica”, „Lelea Marie” — şi poate tocmai din acest motiv şi tratarea lor are în noi mai puţine rezonanţe.

Cu Victor Ilişiu nu ne mai sflăm în domeniul strict al dibuirilor începutului. Nume cunoscut încă din paginile revistei „Societatea de mâine”, în antologia despre care însemnăm rândurile de faţă ne aduce versuri mai încheiate şi mai dense, deşi aproape fiecare poem prezintă în interior foarte multă inegalitate. Cităm din poemul „Stihuitor” două strofe, care ne par mai egale:

„Cuvintele fândări de aur s’or face,
„Cu lancea de soare izbi-vor azurul.

„Corola tăriei în vrâji se desface
„Şi ’n jocul de umbre îşi poartă conturul

„Cânta-vor orge de linişti pe clape
„De sânge, amurg şi tristeţe;
„In stihuri purtate ca luntrea pe ape
„Eu dărui tămăe din suflet, avânt şi bineţe”.

Pag. 77.

Caracteristice pentru toţi, dar mai ales pentru Victor Ilişiu sunt unele versuri care trebuiesc citite printre rânduri. Pentru că aici găsim cele mai multe, cităm câteva:

„Se tângue în suflet izvorul dorurilor mute
„Şi nimeni nu cunoaşte vioara marilor înfrângerii”.

Ori:

„Spre fara viselor cu dimineţi de cântec şi lumină
„Pornesc aceleaşi doruri şi-aceleaşi mari speranţe”.

Văslim spre ţări de vis, p. 79.

„Dăsaga amintirii o-am aruncat pe umăr,
„Ridic toiaş de sprijin pe drum bătut de vânturi,
„Mi-s dorurile ’nchise în cele patru cânturi
„Şi ’n prag de vreme aspră popasurile număr”.

Popasuri, p. 89.

„Avântul şi-a luat răsteele să frângă
„Fereastra stâncilor cioplite ’n întunerec.
„In crezul rugii mele avântul nou îl ferec
„Şi-opresc tristeţea ’n slovă, ca ochiul să nu plângă”.
Crezul rugii mele, pag. 95.
„Plînirea, marea plînire, se sbate ’n adâncuri”.

Tărie, p. 101.

Versurile lui Iosif Morušan, deşi cuprind uneori imagini noi şi frumoase, ca în acel prim vers din „Imnul dimineţii” — „Lăstuni de ’ntunerec se scaldă în volburi de noapte”, — sunt totuşi atât de inegale încât nu poţi să afirmi despre niciuna din cele zece poeme prezentate că şi-ar fi găsit drumul propriu pe care acum calcă mai sigur.

F. Păcurariu are adesea versuri care ne îndreptăţesc speranţe în poezii de neindoelnică valoare. Cităm câteva exemple din care cititorul ne va confirma cu siguranţă părerea.

„Strâng ghiociei mireasma tăcerii în ulcior;
„Un murmur de poveste se stinge ’ncet pe clape
„Şi răsuri de lumină aprind legende ’n ape,
„Când sui cu paşi de soare pe scări de-azur şi dor”.

Imprimăvărare, p. 131.

„M’am aplecat s’ascult cum bate ’n pieptul
„Gliei sărace inima veciei”.

M’am aplecat s’ascult, p. 133.

„Atâta nesfârşit veghează ’n mine
„Că visele mi se ciocnesc de ingeri”.

Toamnă, p. 145.

Ori în „Sfârşit”, p. 143, unde, vorbind despre poetul tânăr, spune că

„Era în pieptul său atâta cer că
„Suia în el ca ’n veşnicie”.

Poezia lui Valentin Raus, ultimul din autorii culeşi în această antologie, aşezaţi în ordine alfabetică, pe care îl putem numi şi cronologic tânăr, poartă şi ea semnele acestei tinereţi: inegală, nesigură, alternând versuri bine încheiate cu versuri mai slabe ori cu expresii tocite. Reţinem în special primele două strofe din „Invitaţie la poezie”:

„Mă joc cu tine, tăvălit pe pranduri,
„Te sgâriu pe nisip şi ’n amfore de tină,
„Mă innec apoi în apă şi cresc ca din străfunduri,
„Plesnind cu acelaşi răs, în praguri de lumină.

„In cavalcadă, peste nori, cu tine
„Băstru-mi trece, dăruind lactee
„Când, culegând opale și rubine,
„Se prăvăleşte luna 'n heleştee”

Pag. 159.

Virgil Şotropa este dintre toţi cel mai vârstnic. Ne-ar fi adevărit-o, şi fără sumara biografie, versurile publicate aci. Nesiguranta versului, căutarea drumului, nu se mai trădează. Nu mai avem imbinări de stil poporan şi cult. Formele preferate de Virgil Şotropa sunt sonetul şi rondelul, deci tocmai acelea care cer mai multă stăpânire a versului. Transcriem unul din sonete.

PREISTORICĂ

„De-ai apărut în epoci cvaternare
„Sau mai bătrâne, nu o ştie nime!
„Enigmă este-adânca-ţi străvechime,
„Pierdută 'n noapte lunga ta cărare”

„Te văd luptând cu-a vremilor asprime
„Şi înfruntând furtuni şi-asalt de fiare,

„Primejdii mii, dar veşnic în pictoare,
„Cum te măsoar cu-a timpului mărime

„Şi biruind vieaţa din caverne
„Ca iscusit şi fără seamăn faur,
„Cum năzueşti spre înălţimi eterne...”

„Iar cu supremu-ţi ideal cuminte
„Când ne-ai lăsat umilul tău tezaur,
„Aud îndemnu-ţi: mergeţi înainte!”

Pag. 179.

Cei câţiva poeţi despre care am însemnat aici câteva cuvinte n'au fost prezentaţi nici de către editură cu pretenţia unei arte de înaltă valoare. Ei sunt însă altceva. Sunt făclierii unei arte care a trăit acolo două decenii de înălţimi. De aceea trebuie priviţi astfel. Poate vor veni alţii, ori vor evolua ei, ori, mai probabil, se vor adevări versurile lui Duiliu Zamfirescu:

„Ce-a fost a fost, ce este e
„Şi va fi iar ce se cuvine”

I. V. Spridon

Pe marginea unei cărţi apărute acum opt ani

— Vieaţa şi opera lui Richard Wagner, de Em. Ciomac —

Cetitorii revistei se vor întreba poate ce rost are astăzi un articol despre o carte apărută acum opt ani. Critica şi-a spus de sigur cuvântul la apariţia ei, iar cartea între timp a putut să-şi croiască drumul, găsindu-şi prin bibliotecile locul pe care-l merita.

Autorul acestor rânduri a citit-o însă abia acum, şi socoteşte că reflecţiile pe care i le-a sugerat prezintă poate şi astăzi oarecare interes, de vreme ce d-l Ciomac deţine încă un loc destul de important în critica muzicală românească.

Nu vom discuta aici competenţa critică a d-lui Ciomac, dar citindu-i cartea, nu ne-am putut opri de a ne întreba dacă îi este îngăduit cuiva, oricare ar fi cunoştinţele de specialitate pe care şi le-a însuşit într-o anumită direcţie, să prezinte o carte aşa de „catastrofică” — cum ar zice d-l Ciomac — din punct de vedere literar.

Până acum, scâlcirea limbii româneşti era apanajul traducătorilor de duzină, destul de numeroşi la noi, din păcate. Dar cartea d-lui Ciomac nu poartă niciieri menţiunea că ar fi o traducere, aşa că suntem în drept s'o judecăm ca pe o operă originală. Originală — mai ales prin numărul covârşitor al greşelilor de care e plină. Atât de covârşitor, încât pentru enumerarea lor ne-am văzut siliţi să le împărţim în categorii, sau mai bine zis în cicluri, fiindcă ne aflăm în preajma lui Richard Wagner.

Cel mai bogat e, fără îndoială, ciclul greşelilor de limbă, importanţa lor e destul de mare, deoarece ele nu pot fi considerate simple neglijenţe, cum ar fi de pildă greşelile de punctuaţie sau de tipar cu care te întâlneşti la tot pasul în cursul lecturii. Prin numărul lor, ele dovedesc profundul dispreţ pe care autorul trebuie să-l aibă pentru limba noastră atât de balcanică, iar prin structura lor, admiraţia nemăsurată pe care d-sa o nutreşte pentru limba franceză.

Să fie oare d-l Ciomac de origine franceză? Cartea d-sale ar trebui să poarte în acest caz ştampila „Bon pour l'Orient” cu care Francezii obişnuiesc să-şi eticheteze mărfurile de proastă calitate exportate în Orient.

Dar să dăm cuvântul d-lui Ciomac; confecţionile d-sale vor fi de sigur mai edificatoare decât orice comentarii. Aşa de pildă citim:

- la pag. 12: conversaţia schimbă de obiect.
„ „ 26: familia ar fi căutat să facă a dispăre exemplarele.
„ „ 40: (Olandezul Zburător) ... e bucuros să reia largul.
„ „ 45: recitativul ia o amploare ce-l face să strângă de aproape adevărul dicţiunii.
67: Hanslick o găseşte de rău gust.
81: Adaptările germane pe care Wagner le-a practicat.
„ „ 139: eroul de care ne întreţinem în acest capitol.
„ „ 144: tânărul viteaz care nu ştie frica.
„ „ 153: veniturile nu erau suficiente pentru a face să trăiască pe acest artist luxuos.
„ „ 199: Lovitura de graţie acestei iubiri, pare însă să i-o fi dat întâmplarea fortuită.
„ „ 231: Artistul ale cărui opere abia le putea face jucate pe scenele germane.
„ „ 247: Dumnezeu a lipsit faţă de el de acea credinţă.
„ „ 260: Avea oroarea să fie privit numai cu atât; purta ambiţia de reformator.
„ „ 260: schimbau vizibil de metodă, de ţintă, de ideal.
„ „ 284: Apariţia lui Wagner ia un ecou ce ne urmăreşte şi acum.

Am citat numai „perlele” de mărimea întâia, căci dacă era să le cităm pe toate, ar fi trebuit să reproducem măcar jumătate din volum. De pildă, cuvântul „personaj” revine de zeci de ori sub forma „personaj”, sau „personajele”; marinarul devine „matelot”, iar „catastrofalul” e neapărat „catastrofic” (p. 179: iubire catastrofică, p. 207: scene catastrofice, p. 272: desamăgire catastrofică).

Să trecem acum la ciclul greşelilor de sens, care-şi au şi ele importanţa lor, pentru că presupun oarecare lapsusuri în însăşi cultura autorului lor:

la pag. 37: Ce titluri sugestive şi apropiate (approprié) pentru Wagner.

la pag. 59: Tannhäuser va urma pe calea *contribuției* și a mortificării pe tinerii pelerini

(A cui o fi această „contribuție”? A autorului sau a tipografului? Să fi fost la origine atât de românească expresie „contrițiune”?)

la pag. 63: Papii nu trebuie să *desnădăjduiască* bunele intenții ale omului.

„ „ 78: părintele zeilor purta, spre ironia lui Mercur și a lui Neptun, odrasla...

„ „ 211: Ea își *confințise* toată ființa vieții aceleia *talbure*... (Poate că expresia „își consacrase” nu i-a părut destul de românească d-lui Ciomac. Cum însă „a confințit” înseamnă altceva în limba noastră, ne-am îngăduit să-i sugerăm forma „își închinase”).

„ „ 235: O *confințire* a activității omenеști binelui apropiatului. (Pentru începutul frazei, aceeași observație ca mai sus. Iar pentru rest, am fi dorit o formă ceva mai corectă).

„ „ 233: Ce a putut *decerna* marele Alexandru, când, într-o astfel de clipă, el *făcu să bea în aceeași* cupă Europa și Asia? („Decerna” în loc de „discerne”. E grav, cu atât mai mult cu cât nu mai poate fi vorba de o greșală de tipar. D-l Ciomac „făcu să bea” aici două noțiuni, cu totul diferite, din aceeași cupă a semi-dokumentului).

lata și o serie de expresii ne la locul lor:

la pag. 6: in toiu unei *infricoșate* (?) patimi de dragoste.

„ „ 7: exprimarea *esenței muzicale din sânul personajilor* dramatice.

„ „ 19: Wagner e un *imens cabotin*.

„ „ 22: o *lovitură de mecanică cerească*.

„ „ 24: (Un unchi al lui Wagner) putea *cultiva* unele *relații repetate* cu Goethe și Schiller.

„ „ 41: găsim în Olandezul Zburător, *urias de dilatată*.

„ „ 105: lupta omului împotriva fatalității, a *marelui Nevoi* (?).

„ „ 150: trupul fraged, *pălpăitor* (?) al Brunnhildei.

„ „ 180: Aici, *mai mult ca în orice parte a lui*, Wagner se leapădă de tot ce poate fi descriere.

„ „ 235: Wagner *deschidea* atunci ca o *rază* de lumină care îi *îngăduia* viața.

„ „ 217: această operă plină de adâncime, de înțeles dramatic și de valoare *confidențială* (?).

„ „ 270: au fost scoase (din Memoriile lui Wagner) *părțile* cele mai *infiolate*, ce pomeneau despre legăturile lui cu diverse femei.

„ „ 131: Brunnhilda, aducând pe cărca înaripatului său cal pe Sieglinda (Ce vrei mai neaoș românesc decât acest „pe cărca” unui cal?).

„ „ 33: Tribulațiile *căruței* lui „Thespis” (în loc de carul lui „Thespis”).

Vine acum la rând ciclul expresiilor vulgare, fie ca formă, fie ca fond:

la pag. 33: această *imperechere silnică* se făcu într-un orașel de provincie (e vorba de căsătoria lui Wagner cu Mina Planer).

„ „ 70: Tristan, *tragedia iubirii în doi* (ce definiție originală!)

„ „ 171: Moartea Brunnhildei e o *faimoasă* pagină de sinteză și transfigurare.

la pag. 210: *cerșind* bani și favoruri. (E vorba de Wagner, de omul acesta care până la 50 de ani a trăit în mizerie, cu toată genialitatea lui).

„ „ 212: Cosima izbuti în sfârșit să *și-l ia de bărbat*. (Bine înțeles, pe Wagner).

„ „ 217: Nietzsche a spus despre Maeștrii Cântăreți că e un lucru *nemfesc*.

„ „ 222: Eva (din Maeștrii Cântăreți) *se sclifosește* mereu că o strânge gheata.

La pag. 141, comentând versiunea unui basm românesc, D-l Ciomac încheie astfel: Fat-Frumos român *trândăvește în drogoste lascivă* cu iubita lui, până ce aceasta se satură de el, i se urâște, și lăsându-l singur pe munte, se coboară jos în șes unde o ispitește vieța târgurilor. Se duce probabil să petreacă la Buzău sau Râmnicul-Sărat“.

D-l Ciomac încearcă rar să fie spiritual, dar când izbutește, dă dovadă de o mare finețe. Ascultați-l și la pagina 209:

„Wagner aici nu se arată superior aceluia june dela periferie care cerând în căsătorie pe a'ea cam compromisă a inimii sale își declară patetic. (Punctuația e tot a d-lui Ciomac; în privința asta, d-sa e întotdeauna pentru extreme: ori nu pune virgule de loc, ori pune prea multe): „N'aveți nicio grijă, vă cunosc trecutul cu cutare sau cutare, dar eu sunt cavaler, șterg tot din urmă“.

Comentarii tot așa de reușite întâlnim și la pag. 237, unde d-l Ciomac analizează câteva versuri din Parsifal. Ascultați-l:

„Frunzișurile și iarba ce se acopăr de roua lacrimilor pentru bietul păcătos care suferă, e un gând tot atât de *naiv grațios* (?) și mișcător ca și cel al iubitorului de natură Bernardin de Saint-Pierre, autorul lui Paul et Virginie, care scria că Providența a făcut anume pepenle galben în felii ca fructul să fie mâncat în familie. Sau — ca să fim și mai ireverențioși — că Dumnezeu a dat culoare neagră puricelui, ca să poată fi mai lesne prins pe pielea albă“.

Putem admira aici și imaginația săltărească a autorului. Prin ce meandre nebuinate ale gândului o fi izbutit d-sa să găsească o analogie între versurile lui Wagner și cele două imagini atât de subtile pe care le citează?

Dar vulgaritatea d-lui Ciomac atinge uneori chiar limite indecenței. Iată de pildă ce scrie d-sa la pag. 205:

„In această epocă a Maeștrilor Cântăreți, ca să intrubuițăm o comparație (?), Wagner se primenește, își schimbă vestmintele sentimentale și spirituale și în cursul acestei prefaceri, îi putem surprinde goliciunea intimă“. (? !)

E drept că începutul acestui paragraf constituie o încercare de justificare a vulgarităților cu care d-l Ciomac a ținut să-și împodobească opera. D-sa face aci următoarea confesiune de credință:

„Aceste investigații indiscrete pentru care autorul se scuză, sunt totuși pe placul celor mai mulți dintre cetitori. E senzația mai mult agreabilă ce o are omul când surprinde o goliciune“.

Să fie oare adevărat că „cei mai muți dintre cetitori” au asemenea înclinări perverse? Și chiar de ar fi așa, o oare rolu biografilor să alimenteze asemenea năravuri? D-l Ciomac crede că da. Mai mult chiar decât atât: e convins că astfel de indiscreții sunt de natură „științifică“. Iată ce spune D-sa la pag. 195:

„A apărut în anii din urmă o carte de Hurn și Root, întocmită după faimoasele documente inedite multă vreme ale colecției Burrell. Autorii au fost copios injurați pentru impietățile și mahalagismele lor. Poate fi morală această indignare dar nu e de loc științifică și multe din revela-

parte refăcute, viitoarea expoziție — suntem convingși de acest lucru — va realiza o imagine mai completă despre munca și înfăptuirile artistice ale plasticilor români din Transilvania Nordică.

Numărul considerabil de vizitatori, — 850 în 15 zile — a răsplătit cu prisosință osteneala și sacrificiile pe care fiecare dintre noi a trebuit să le ia asupra sa”.

Romul Ladea

Sculptorul Romul Ladea, înfățișat de reproducerile plastice din numărul de față al revistei noastre, nu are nevoie de nicio prezentare. El nu este un începător, ci un maestru, cu o funcție de îndrumător și sub raport didactic. După ce a fost ani de-a rândul profesor la Academia de Arte Frumoase din Cluj, astăzi este directorul Școlii de Arte decorative din Timișoara.

Vom spicui totuși din articolul dezvoltat pe care i-l consacră romancierul Gh. Atanasiu, în ziarul „Dacia” (5 Martie), câteva caracterizări concludente.

D-l Atanasiu începe prin liniile sigure ale unui portret moral:

„Conduită sobră, de multe ori aspră, dar clădită pe un puternic sentiment al dreptății și al adevărului, Romul Ladea cultivă frumosul prieteniei cu acel suflet bun, duios, care se ascunde fără meșteșug în încruntarea nostalgică a privirilor sale. Sufletul, ca și credința sa, este un izvor sănătos din glia bănățeană, de care nu s'a depărtat nicio clipă și de care este legat firesc, fatal și prin care trăire trebuie să-l privim totdeauna și să-i înțelegem dragostea pentru colțul său de țară”.

După ce stabilește principala sursă de inspirație a sculptorului, pe care o formează folclorul românesc din Banat, cu flora lui uimitor de bogată, d-l Atanasiu analizează lucrările mai de seamă, variate ca subiect, dar exprimând toate aceeași viziune artistică cu puternic colorit etnic. Relieful *Iovan Iorgovan*, de exemplu, „respiră acea libertate de manifestare sufletească, având o latură interesantă în atitudine: o atitudine de nepăsare față de ce se petrece în jurul său, și clar, expresiv, acea indulgență față de rău, care este exprimat prin balaur. Semnificativ și expresiv este tocmai faptul că Iovan Iorgovan n'are nicio armă pentru a se apăra de rău (balaur), ci pur și simplu o vagă aruncare cu mâna. O atitudine de nepăsare și o mică inconștientă izvorită din fatalitatea încrederii în sine”. Iar portretul *Mama*, ale cărui calități plastice și expresive sunt atât de vădite, este fără îndoială „una dintre cele mai valoroase opere de maturitate ale lui Romul Ladea”.

Iată și concluzia articolului, care se desprinde în mod firesc din toate analizele ce o preced:

„Lucrările constituiesc tot atâtea victorii pe un drum de lungi frământări și căutări, pe care Romul Ladea a mers singur atâtea ani și în același timp înălțarea materialului folkloric la expresie de artă majoră.

Pentru începutul greu al afirmării noastre românești, pe plan artistic, realizările sculptorului Romul Ladea, prin acea notă de absolută originalitate și expresie de forță, se impun și ca stil de artă și ca îndrumare”.

Statornica unitate românească

Sub acest titlu, d-l Traian Marcu a publicat de curând o succintă, dar extrem de instructivă cercetare asupra re-

lațiilor spirituale dintre Ardeal și Principatele Române până la începutul veacului al XIX-lea.

D-sa pleacă dela această constatare: „Pentru epoca premergătoare întemeierii Principatelor, urme documentare de raporturi spirituale între Români de pretutindeni lipsesc, după cum lipsesc și informațiile istorice prea numeroase. Dar lipsa de informații nu poate fi interpretată ca o inexistență a comunității sufletești. Unitatea desăvârșită a limbii, identitatea motivelor poeziei populare, a basmului, a credințelor, superstițiilor și obiceiurilor, unitatea credinței religioase și identitatea instituțiilor politice și juridice a Românilor din toate provinciile, atestate documentar mai târziu, duc toate la concluzia unui permanent și strâns contact spiritual, chiar și înainte de epoca primelor dovezi scrise ale istoriei”.

Dovezile acestui permanent contact spiritual le găsim, în veacurile de după întemeierea Principatelor, în fiecare domeniu al vieții: fie politic — intruchipat mai cu seamă prin posesiunile domnitorilor munteni și moldoveni în cuprinsul Ardealului — fie economic, sau cultural. Aceiași domnitori români dela mizăzi și răsărit de Carpați creează pe pământul Ardealului instituții religioase; mitropoliți ai țărilor românești intervin în țara de dincoace de munți în momente critice și se interesează de viața spirituală a Românilor de aici, atât înainte cât și după unirea unei părți dintre ei cu biserica dela Roma. De altfel ce poate fi mai semnificativ pentru raporturile de care vorbim decât faptul că unul dintre cei dintâi mitropoliți uniți, Atanasie Anghel, solicită la București hirotonisirea lui.

Uneori această comunitate spirituală, practică fără întrerupere, este afirmată și în mod explicit, prin texte scrise, cum este acea predoslovie a mitropolitului Simion Ștefan la Noul Testament dela 1648. Dar dovezile cele mai concludente le aflăm în reacțiunile, la început sporadice și oarecum întâmplătoare, mai târziu însă din ce în ce mai dese, și mai sistematice, pe cari le-a provocat la popoarele conlocuitoare, cari aveau în Ardeal hegemonie sau privilegii politice.

În aceeași măsură este urmărit de d-l Marcu și „drumul invers al acestor manifestări, din Ardeal spre Principate”. De astă dată nu avem protectorate și contribuții instituționale, ci tribut de idei inovatoare. Cu toate că fenomenul se semnalează și în veacurile mai îndepărtate, el se manifestă mai cu seamă în epoca Fanarioșilor și în veacul următor — care nu cade sub cercetarea d-lui Marcu — când acest aport ardelen contribuie în mod hotărâtor la renașterea română și la deschiderea unei noi epoci în istoria poporului nostru.

Studiul d-lui Marcu, dens și metodic, sprijinit pe dovezi la tot pasul, este o lucrare de mare actualitate. Sunt fapte pozitive cari trebuie să fie cunoscute de noi toți și în același timp să fie înfățișate peste hotare. Căci ele sunt adevăruri ce stau la temelie dreptății românești ce va să vină, ce trebuie să vină.

Olimpiu Boitș

Ion Miclea: Tangente românești la Filosofia creștină (Blaj, 1942)

În vechile tiparnițe ale Blajului a apărut, în prima lună a acestui an, o carte, care, în alte zile decât cele în cari trăim, ar fi provocat discuții. Oricât de bine intenționați am fi, rândurile acestea nu pot suplini asprele dar juste aprecieri ce le face păr. prof. I. Miclea asupra rolului gândirii românești. Și, prin urmare, pentru o perfectă cunoaștere, cititorul nu se poate dispensa de lectura ei.

Mai întâi, ceva despre autor. (Are importanță, întru cât de aci ne vom explica atitudinea sa). Cu un an sau doi în urmă, pe vremea când d-sa era titularul catedrei de religie la liceul „Al Papiu-Illarian” din Tg-Mureș, a tipărit prima carte: „Jacques Maritain omul și gânditorul”, cu care și-a inaugurat o carieră puțin mulțumitoare; a luat o atitudine consecventă și în concordanță cu vederile maestrilor săi.

Sunt, pentru unii, probabil, formulate exagerat aceste rânduri. Așa par. Dar astfel se prezintă autorul prin ultimul rezultat al ostenețelor sale. Comitem o indiscreție, însă e bine să se știe că tânărul profesor și rigurosul critic din „Tangente”, e un prețuit prieten al filosofului francez a cărui personalitate ne-a prezentat-o printr-o judicioasă lucrare, cu doi ani în urmă. Un bogat și lung schimb de scrisori între tânărul cu temeinice cunoștințe teologico-filosofice — tocmai din acest motiv ispitit de mari întrebări, — și filosoful catolic cu scris cald, a avut drept urmare: limpezirea ideilor, ordonarea lor și utilizarea argumentelor în stabilirea unor raporturi sensibile dintre Revelație și Rațiune (Dumnezeu și Om) în filosofia laică. Ne-o confirmă aceasta tot scrisul său de mai târziu. Cât timp i-a fost *magistru* Jacques Maritain părintelui Miclea, nu știm. Inșă constatăm un fapt: filosoful francez are o calitate, o mare calitate, pe care regretăm mult că n-o găsim la păr. Miclea: seninătatea și căldura scrisului, ceea ce dă operei sale culoare și stil.

Ce a învățat păr. Miclea de la Jacques Maritain? Să descopere diferențind *adevărul aparent* de *adevărul etern*. Să fixeze limitele erorilor metafizice care rod, ca un cancer, construcția adevărului revelat. O primă și îndrăzneată încercare de instrumentare a acestor judecăți e însăși lucrarea de față. Concepută pe un plan vast, ea nu este decât indicarea unei poziții spirituale ce urmează a fi consolidată prin riscantele probleme pe care și le-a propus păr. I. Miclea și a căror rezolvare ulterioară ne va demonstra în ce grad a asimilat autorul pe cei câțiva mari gânditori catolici, în special pe Toma d'Aquino. Asta nu înseamnă că vom privi cu rezerve paginile de față. În esență, „Tangente românești la Filosofia creștină” exprimă, sintetic, un punct de vedere catolic. Pe scurt, lucrarea păr. Miclea răspunde la două întrebări: 1. *Ce este filosofia creștină?* 2. *Cari anume dintre părțile ei se găsesc adoptate și dovedite de către gânditorii români?*

La prima întrebare citează opiniile, oarecum definitorii, ale lui Et. Gilson, Maritain și C. Noica. D-sa stăruie, în ciuda multora, a vedea în *neothomism* un sistem filosofic, care nu și-ar fi pierdut nimic din valoare. Deși școala de la Port Royal, ca și însuși Școlasticismul, fără să mai amintim de alți adversari ireductibili și de alte curente puternice, au diminuat ceva din el, totuși a rămas pe picioare. E un mister? Nicidcum. Adevărata filosofie îl descoperă pe Dumnezeu, chiar dacă la început a pornit prin a-l ignora. Oare nu e aici un punct terminus?

Cu aceste două întrebări intrăm în capitolul I al cărții. Analize, rețineri și trimiteri, pentru a identifica ce părți din filosofia creștină sunt adoptate și susținute de gânditorii români în: *Logică, Metafizică, Epistemologie, Teodicee și Filosofia practică*. Sunt înșirați cărturarilor ai neamului, gânditori moderni și contemporani, chiar și unii pe cari numai cu multă indulgență i-am putea înșira aci... (De ex. d-l Dan Bădăreu).

În cap. II, intitulat: „Concepții dominante în filosofia românească”, cercetează concepțiile filosofice cari au în-

fluențat pe gânditorii români. Astfel, răsfoind istoria gândirii omenești, de la *materialismul* rudimentar al filosofiei elene (Thales, Demokritos și Anaximenes), prin cel modern al lui Büchner, Vogt, Moleschott, etc., se oprește la „evoluția ondoliformă a materiei”, teorie susținută de V. Conta.

O egală atenție dă *idealismului* (Kant, Fichte, Le Roy, etc.), în cadrul căreia teorii se oprește mai mult asupra lui Zeletin. Urmează: *realismul critic*; aici, sprijinit pe concepția tomistă, în înțelesul căreia problema *cunoașterii* este totul, extinde cercetările sale asupra operei d-lor I. Petrovici („Dumnezeu este o perfecțiune realizată dintru început și pentru totdeauna”), Tr. Brăileanu („Ordinea lumii e anterioară și independentă de nașterea omului și de gândirea sa”), Lucian Blaga (abisal, un creier cu viziuni proprii). E, poate, prin concluzii, cel mai interesant subcapitol. El rezumă, în trei aliniate, dăreoroase răni pentru gândirea românească, din toate observațiile d-sale, niciuna însă nu se ridică peste linia medie de polemică și dojană. (pg 60—61).

Al treilea și ultimul capitol important din lucrarea păr. prof. Ion Miclea se intitulază: „Filosofia tomistă la Români”: adversarii români ai Tomismului. Aici am deschide o paranteză dacă am ști că prin intervenția noastră i-am aduce un serviciu păr. prof. Miclea: e foarte nepotrivit — pentru prestigiul cărții — polemica, mai bine zis, paginile (48, 55, 69—72) servind de „răfuială” cu d-l prof. univ. D. D. Roșca. Mai ales când și unul și altul apără concepțiile cuiva. Păr. Miclea îi ia apărarea lui Jacques Maritain, depreciat de d-l D. D. Roșca, în ale sale „scrisori din Paris” publicate în „Vieața Românească”. D-lui Roșca nu-i place de Toma de Aquino și tot atât de puțin și de ceilalți filosofi catolici ridicați mai cu seamă din cler. În schimb, îl apără pe Luther. Formației intelectuale a laicului nu-i poți impune cadre rigide, provenite din conformism religios uneori. Era bine să fi renunțat la această „punere la punct”, pentru a se menține pe linia sobră și în spiritul cărții. Un alt adversar e d-l I. Didilescu („Priviri asupra filosofiei franceze contemporane), precum și d-l Petre P. Ionescu („Ontologia umană și cunoașterea”). Regretăm că nu ne putem opri mai mult asupra acestui subcapitol, fiind constrânși de spațiu să trecem la subcapitolul: „Prietenii români ai Tomismului”, între cari locul de frunte îl ocupă *Nae Ionescu*, urmând apoi d-nii I. Petrovici, Nichifor Crainic, Mircea Eliade, Nic Bagdasar, Marin Ștefănescu și Valeriu Iordăchescu. O atenție deosebită d-lor: C. Noica și Nic. Roșu.

Lucrarea se încheie cu un subcapitol de „Reflexiuni și concluzii”.

Din Blajul obosit și lipsit de tinerete rodnică, se înalță nădejdi. Tânărul pr. profesor Ion Miclea e una din acestea.

Miculae Albu

Revista revistelor

Revista Bucovinei. — Din primele zile ale eliberării Bucovinei de Nord, vieața românească de acolo și-a reluat cursul în toate făgașurile ei. Indată ce organizația de Stat și-a așezat întâi piloni de siguranță, vechile instituții de cadru au deschis calea spre noi activități creatoare, activități cari se desfășoară cu elan sporit, menit să umple golul lăsat de coșmarul anului de robie.

Există răni care nu se vor închide ușor. În domeniul vieții culturale bunăoară, care ne interesează în special, închiderea Universității din Cernăuți este un fapt care n'a fost acceptat decât cu titlu provizoriu și mutarea unor așezăminte de cultură de proporții și importanță mai redusă, nu

poate consola orgoliul atât de pronunțat al Bucovinenilor. De asemenea, stagiunea teatrală improvizată prin colaborarea Teatrelor Naționale din restul țării nu-i împiedecă să ceară stăruitor reînființarea Teatrului Național local, care a fost scos din funcțiune printr-o socoteală de două ori greșită.

Dar nu există numai instituții de Stat. Vieața culturală își are organele ei autonome de funcționare, create de necesitățile specifice ale regiunii și de vrednicia oamenilor ei. La fel cu Ardealul, Bucovina are o „Societate pentru cultura și literatura română”, ctitorie veche, a unor vremuri de eroice opintiri și mărețe realizări, care astăzi își făurește noi titluri de glorie. Sub egida ei, și cu concursul „Societății scriitorilor bucovineni”, se organizează cicluri de conferințe și șezători literare, la cari participă toți scriitorii locali, în spirit de frățescă colaborare. *Revista Bucovinei* este rodul acelorași străduințe.

Am primit la redacție două numere din această publicație literară și culturală. Nu avem de gând să le cercetăm cu rigoare critică acum, ci numai să le semnalăm, cu bucurie, apariția, pe care o privim ca un semn al vremii. Și să însemnăm aici numele colaboratorilor din aceste numere de început: C. Loghin, A. V. Sânger, George Voevidca, Leca Morariu, Dragoș Vitencu, George Drunur, N. Teaciu-Albu, George Antonescu, Teofil Lianu, E. Ar. Zaharia, N. I. Bontaș, Traian Cantemir, V. Pintiliescu, A. Vasiliu, Teodor Plop, George Todiraș, P. Jitariu, Gr. Rațiu și I. Mandiuc.

Ardealul, Anul II, Nr. 1. — Recenta expoziție din capitală a sculptorului și pictorului Ion Vlasiu, i-a sugerat d-lui N. Tatu câteva considerații asupra sensului pe care îl poate avea — și trebuie să-l aibă — orice activitate creatoare în domeniul literar sau artistic.

Pentru accentul lor personal, de sinceritate și puteratică convingere, desprindem aceste alineate dintr'un articol care ar trebui roprodus în întregime:

„Am luat condeii... pentru a-mi mărturisii bucuria că întâlnesc un fel de a picta și sculpta în care, în sfârșit, ne regăsim pe noi înșine, realitățile noastre atâta vreme ocolite de artiștii noștri, furați de inspirația străină, diformați de sugestiile cele mai eterogene ființei noastre adevărate.

O veche nedumerire stăruia de mult în spiritul multora dintre noi: oare în afară de mahala, de florile de seră,

de veșnicele nuduri mai mult ori mai puțin impresionante, de țigăncile cu flori și acele fade interioare de burghezi sătui, — nu mai există nimic pentru ochiul artistului? Unde era vieața atât de bogată și pitorească a acelei lumi a țarinei, în care, dela Eminescu și Maiorescu incoace, cugetarea noastră a descoperit ce e mai pozitiv și autentic în neamul ăsta? O artă fără rădăcini în vieața românească, fără aderențe la idealurile noastre de cultură, trecuse grabnic peste ea, pentru a servi preferințele și pseudo-gusturile unei pături sociale cu mentalitate străină, cosmopolită. Lumea asta care a pierdut de mult legătura cu poporul ce-o susține, cu durerile și bucuriile, cu frământările și năzuințele lui atât de dense, cu istoria noastră, cercetează o expoziție dela noi cu același interes cu care ar intra într'una dela Paris sau din oricare parte a globului; căci ea nu caută propriu zis nimic, fiindcă, goală și sarbădă cum este, nu se regăsește nicăiri. Nu are ce regăsi. Gusturilor acestei lumi pustii de zădărnice a căutat, în cea mai mare măsură, să le corespundă meșteșugul subtil al unor personalități plastice remarcabile din ultimele două decenii. De aci operele atât de goale de conținut și de semnificație din acest timp.

În mijlocul acestei arte nefecundate de vreun sens, un Ion Vlasiu și Nicolae Brana au curajul de a deschide drumuri către realitățile noastre, către sufletul nostru adevărat, fără a-și subordona cătuși de puțin virtuozitatea vreunui tezisă diformant...”

Dar asupra artei lui Ion Vlasiu vom reveni în numărul viitor

Olimpiu Boitoș

Redacționale

Cliseul „Mama” de R. Ladea, imprimat în acest număr, precum și altele cari se vor tipări în câteva numere următoare ale „Luceafărului”, ne-au fost puse la dispoziție, în mod amical, de d-l Ion Stoia-Udrea, unul din animatorii actualei vieți culturale a Banatului. Ii mulțumim și pe această cale.

Rugăm pe colaboratorii și prietenii revistei noastre cari primesc târziu răspuns la scrisorile lor, să țină seama de faptul că vremurile de astăzi impun omului și obligații de ordin militar, cari trebuie satisfăcute cu orice preț.

Bibliografie

- I. Ch. Severeanu, *Flori caligrafice. Sonete*. Editura „Țara”, 1942.
- Olimpiu Boitoș, *Progresul cultural al Transilvaniei după Unire*. Sibiu, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, 1942.
- Idem. *Memoriile lui George Barițiu*. Extras din „Studii Literare”, vol. I. Sibiu, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, 1942.
- Studii Literare. Director D. Popovici. Volumul I. Sibiu, Tip. „Cartea Românească” din Cluj, 1942.
- Licu Pop. *Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu*. Sibiu, Tip. „Dacia Traiană”, 1942.
- Ionel Neamtzu, *Originea sociologică a artei*. Tipografia Seminarului Blaj, 1942.
- Lucian Blaga. *Religie și spirit*. Sibiu, Editura „Dacia Traiană”, 1942.

- Școala Românească. București. Nr. 6, Decembrie 1941.
- Timpul Transilvaniei. Arad. Anul VI, Nr. 100 (1 Februarie 1942).
- Vremea. București. Anul XIV, Nr. 636—638 (1—22 Febr. 1942).
- Revista Fundațiilor Regale. București. Anul IX, Nr. 2. (Februarie 1942).
- Transilvania. Sibiu. Anul 73, Nr. 1 (Ianuarie 1942).
- Revista Bucovinei. Cernăuți. Anul I, Nr. 1, 2 (Ianuarie, Februarie 1942).
- Convorbiri Literare. București. Anul 74, Nr. 11—12 (Nov.—Dec. 1941).
- Carpații. Sibiu. Anul X, Nr. 2 (Februarie 1942).
- Familia. București. Anul 76, Seria IV, Nr. 9—10, 11—12 (Sept.—Dec. 1941).
- Gândirea. București. Anul XXI, Nr. 2 (Februarie 1942).
- Cele Trei Crișuri. București. Anul XXIII, Nr. 1—2 (Ian.—Febr. 1942).
- Cultura Creștină. Blaj. Anul XXI, Nr. 10—12 (Oct.—Dec. 1941).
- Licurici. Giurgiu. Anul II, Nr. 1—2 (Ianuarie—Februarie 1942).
- Vieța Universitară. Sibiu. Anul I, Nr. 3—4 (22 Febr. 1942).

poate consola orgoliul atât de pronunțat al Bucovinenilor. De asemenea, stagiunea teatrală improvizată prin colaborarea Teatrelor Naționale din restul țării nu-i împiedică să ceară stăruitor reînființarea Teatrului Național local, care a fost scos din funcțiune printr'o socoteală de două ori greșită.

Dar nu există numai instituții de Stat. Vieața culturală își are organele ei autonome de funcționare, create de necesitățile specifice ale regiunii și de vrednicia oamenilor ei. La fel cu Ardealul, Bucovina are o „Societate pentru cultura și literatura română”, ctitorie veche, a unor vremuri de eroice opintiri și mărețe realizări, care astăzi își făurește noi titluri de glorie. Sub egida ei, și cu concursul „Societății scriitorilor bucovineni”, se organizează cicluri de conferințe și șezători literare, la cari participă toți scriitorii locali, în spirit de frățească colaborare. *Revista Bucovinei* este rodul aceluiași străduințe.

Am primit la redacție două numere din această publicație literară și culturală. Nu avem de gând să le cercetăm cu rigoare critică acum, ci numai să le semnalăm, cu bucurie, apariția, pe care o privim ca un semn al vremii. Și să însemnăm aici numele colaboratorilor din aceste numere de început: C. Loghin, A. V. Sănger, George Voevidca, Leca Morariu, Dragoș Vitencu, George Drumur, N. Tcaciuc-Albu, George Antonescu, Teofil Lianu, E. Ar. Zaharia, N. I. Bontaș, Traian Cantemir, V. Pintiliescu, A. Vasiliu, Teodor Plop, George Todiraș, P. Jitariu, Gr. Rațiu și I. Măndiuc.

Ardealul, Anul II, Nr. 1. — Recenta expoziție din capitală a sculptorului și pictorului Ion Vlasiu, i-a sugerat d-lui N. Tatu câteva considerații asupra sensului pe care îl poate avea — și trebuie să-l aibă — orice activitate creatoare în domeniul literar sau artistic.

Pentru accentul lor personal, de sinceritate și puternică convingere, desprindem aceste alineate dintr'un articol care ar trebui roprodus în întregime:

„Am luat condeiul... pentru a-mi mărturisii bucuria că întâlnesc un fel de a picta și sculpta în care, în sfârșit, ne regăsim pe noi înșine, realitățile noastre atâta vreme oculte de artiștii noștri, furați de inspirația străină, diformați de sugestiile cele mai eterogene ființei noastre adevărate.

O veche nedumerire stăruia de mult în spiritul multora dintre noi: oare în afară de mahala, de florile de seră,

de veșnicele nuduri mai mult ori mai puțin impresionante, de țigăncile cu flori și acele fade interioare de burghezi sătui, — nu mai există nimic pentru ochiul artistului? Unde era vieața atât de bogată și pitorească a acelei lumi a țarinei, în care, dela Eminescu și Maiorescu încoace, cugetarea noastră a descoperit ce e mai pozitiv și autentic în neamul ăsta? O artă fără rădăcini în vieața românească, fără aderențe la idealurile noastre de cultură, trecuse grabnic peste ea, pentru a servi preferințele și pseudo-gusturile unei pături sociale cu mentalitate străină, cosmopolită. Lumea asta care a pierdut de mult legătura cu poporul ce-o susține, cu durerile și bucuriile, cu frământările și năzuințele lui atât de dense, cu istoria noastră, cercetează o expoziție dela noi cu același interes cu care ar intra într'una dela Paris sau din oricare parte a globului; căci ea nu caută propriu zis nimic, fiindcă, goală și sarbădă cum este, nu se regăsește nicăiri. Nu are ce regăsi. Gusturile acestei lumi pu-tiită de zădărnice a căutat, în cea mai mare măsură, să le corespundă meșteșugul subtil al unor personalități plastice remarcabile din ultimele două decenii. De aci operele atât de goale de conținut și de semnificație din acest timp.

În mijlocul acestei arte nefecundate de vreun sens, un Ion Vlasiu și Nicolae Brana au curajul de a deschide drumuri către realitățile noastre, către sufletul nostru adevărat, fără a-și subordona cătuși de puțin virtuozitatea vreunui tezisim diformant...”

Dar asupra artei lui Ion Vlasiu vom reveni în numărul viitor

Olimpiu Boitoș

Redacționale

Clișeul „Mama” de R. Ladea, imprimat în acest număr, precum și altele cari se vor tipări în câteva numere următoare ale „Luceafărului”, ne-au fost puse la dispoziție, în mod amical, de d-l Ion Stoia-Udrea, unul din animatorii actualei vieți culturale a Banatului. Ii mulțumim și pe această cale.

Rugăm pe colaboratorii și prietenii revistei noastre cari primesc târziu răspuns la scrisorile lor, să țină seama de faptul că vremurile de astăzi impun omului și obligații de ordin militar, cari trebuie satisfăcute cu orice preț.

Bibliografie

- I. Ch. Severeanu, *Flori caligrafice. Sonete*. Editura „Țara”, 1942.
- Olimpiu Boitoș, *Progresul cultural al Transilvaniei după Unire*. Sibiu, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, 1942.
- Idem. *Memoriile lui George Barițiu*. Extras din „Studii Literare”, vol. I. Sibiu, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, 1942.
- Studii Literare. Director D. Popovici. Volumul I. Sibiu, Tip. „Cartea Românească” din Cluj, 1942.
- Licu Pop. *Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu*. Sibiu, Tip. „Dacia Traiană”, 1942.
- Ionel Neamtzu, *Originea sociologică a artei*. Tipografia Seminarului Blaj, 1942.
- Lucian Blaga. *Religie și spirit*. Sibiu, Editura „Dacia Traiană”, 1942.
- Școala Românească. București. Nr. 6, Decembrie 1941.
- Timpu Transilvaniei. Arad. Anul VI, Nr. 100 (1 Februarie 1942).
- Vremea. București. Anul XIV, Nr. 636—638 (1—22 Febr. 1942).
- Revista Fundațiilor Regale. București. Anul IX, Nr. 2. (Februarie 1942).
- Transilvania. Sibiu. Anul 73, Nr. 1 (Ianuarie 1942).
- Revista Bucovinei. Cernăuți. Anul I, Nr. 1, 2 (Ianuarie, Februarie 1942).
- Convorbiri Literare. București. Anul 74, Nr. 11—12 (Nov.—Dec. 1941).
- Carpații. Sibiu. Anul X, Nr. 2 (Februarie 1942).
- Familia. București. Anul 76, Seria IV, Nr. 9—10, 11—12 (Sept.—Dec. 1941).
- Gândirea. București. Anul XXI, Nr. 2 (Februarie 1942).
- Cele Trei Crișuri. București. Anul XXIII, Nr. 1—2 (Ian.—Febr. 1942).
- Cultura Creștină. Blaj. Anul XXI, Nr. 10—12 (Oct.—Dec. 1941).
- Licurici. Giurgiu. Anul II, Nr. 1—2 (Ianuarie—Februarie 1942).
- Vieța Universitară. Sibiu. Anul I, Nr. 3—4 (22 Febr. 1942).

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL II, Nr. 3.

Martie 1942.

SUMARUL

Gherghinescu Vania : Camaradului prizonier (versuri)	Pag. 81
D. D. Roșca : Fond și formă în filosofie	" 82
Iosif Morușan : Psalm. — Pentru tine scriu, Maria. — Poemul tristeții. — Mamă (poeme)	" 87
Victor Papilian : Femeia din întuneric (nuvelă)	" 90
Emil Zegreanu : Dunăre de sânge (versuri)	" 102
Elena Eftimiu : Literatura croată	" 103

TEXTE ȘI SCRISORI

Horia Petra-Petrescu : Câțiva poeți germani, cântăreți ai muncii	" 106
--	-------

GÂND ȘI FAPTĂ

Grigore Popa : Transilvanism și Panromânism	" 109
---	-------

CRONICI

P. Drăghici : Aspecte epice provinciale (Dorel Drăgulescu : Ursită)	" 111
L. V. Spiridon : Versuri din Transilvania nordică	" 112
Ion Corbu : Pe marginea unei cărți apărute acum opt ani (Vieața și opera lui R. Wagner, de Em. Ciomac)	" 114

INSEMNAȚII ȘI RECENZII

Dumitru Almaș : Meșterul Manole (Mihail Spiridonici); Expoziția de pictură
dela Cluj; Romul Ladea; Statornica unitate românească (Olimpiu Boitoș);
Ion Miclea : Tangente românești la Filosofia creștină (Nicolae Albu); Revista
revistelor (Olimpiu Boitoș); Redacționale.

SUPLIMENT ARTISTIC

Romul Ladea : Iovan Iorgovan. — Mama.